Dilin Tanımı

Dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendine has kanunları olan ve bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşmalar sistemi, milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurum; seslerden örülmüş bir ağdır.

Dil, diğer insanlarla bütün ilişkilerimizde bize aracılık eden, sosyal bağlarımızı düzenleyen bir vasıta olarak hayatımızın her safhasında mevcuttur. Evde, okulda, sokakta, çarşıda, iş yerinde ve her yerde onunla beraber yaşıyoruz. İnsan konuştuğu dili doğduğu günden itibaren hazır bulur. Fakat dil doğuştan bilinmez. İlk aylarda ağlamalar, taklit, birtakım hareketlerle anlaşma sağlamaya çalışır. Çocuk içinde yaşadığı topluluğun dilini, anadilini uzun bir çıraklık devresi süresince öğrenir. Daha sonra kulağına gelen seslerin belli kavramlara, hareketlere, varlıklara karşılık olduğunu anlamaya başlar.

Dil insan benliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan zekâsının, insanda sınırı çizilemeyen duygu ve düşünce kabiliyetinin sonuçları kendi benliğinin dışına ancak dille aktarılabilir. Bu bakımdan dil ile düşünce iç içe girmiş durumdadır. İnsan dil ile düşünür. Dilin gelişmesi düşünmeyi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Çeşitli medeniyetlerin meydana getirilmesini sağlayan düşünce, gelişmesini dile borçludur.

Dil her şeyden önce sosyal ve millî bir varlıktır. Fertlerin üstünde, bir milleti ilgilendirir. Bütün bir milletin duygu ve düşünce hazinesini teşkil eder. Bir milleti ayakta tutan, fertleri birbirine bağlayan, sosyal hayatı düzenleyen ve devam ettiren, millî şuuru besleyen bir unsur olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bağımsızlığın temeli millî şuurdur. Millî şuurun en kuvvetli kaynağı ise dildir.

1.2. Dilin Kaynağı

Dil olgusu insanlık tarihi bakımından yeni değildir. Dilin nasıl ortaya çıktığı sorusu, eski devirlerden başlayarak insan zihnini meşgul etmiştir. Dil nasıl meydana gelmiştir? İlk konuşmalar nasıl gerçekleşmiştir? Dilin kaynağı nedir? Acaba bütün diller tek bir dilden mi, yoksa farklı kaynaklardan mı türemiştir? Bu sorular önceleri felsefe çalışmalarının bir parçası olarak ele alınmış ve dil felsefecilerini uzun zaman uğraştırmıştır. Hâlâ da uğraştırmaya devam etmektedir. Konuyla ilgili çalışmaların başlangıcı milattan önceki yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Tarihin karanlık dönemlerine ait ilk bilgiler, daha çok efsanelere dayanmaktadır. İnsan dilinin ortaya çıkışı, yazının öğrenilmesi ve dillerin çeşitliliği gibi konular, insanları daima meraklandırmış ve dilin kaynağı ile ilgili pek çok mitolojik yorumlar yapılmasına sebep olmuştur. Ancak şunu da hemen belirtmek gerekir ki, yazının ve eldeki yazılı metinlerin çok yeni bir döneme ait olması, insanlık tarihinin çok yeni bir devresini aydınlatabilecek niteliktedir. Hâlbuki yapılan araştırmalar, ilk insanların bundan 1 milyon yıl kadar önce yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Her üç kutsal kitabın (Tevrat, Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim) verdiği bilgiye göre dil, insanlara doğuştan verilmiş ilahî bir lütuftur. Nitekim pek çok filozof da bu görüşe yakın yorumlarda bulunmuşlardır. Örnek olarak, dilin ilk insanla birlikte ortaya çıktığını savunan Ernest Renan (1823-1892), "İnsan tabiat gereği düşünen ve konuşan bir yaratıktır, insanın bu özellikleri sonradan kazandığını kim söyleyebilir?" diyerek bu görüşe yaklaşmaktadır. Aynı biçimde Jean Jacques Rousseau (1712-1778) da insanda konuşmayı sağlayan bir "meram ifadesi yeteneği"nin önceden var olduğunu belirtmektedir.

Görüldüğü gibi, dilin kaynağı konusundaki yorumlar, bir taraftan dinî bilgilere dayanmakta, bir taraftan da bunlara tepki olarak gelişen görüşler ileri sürülmektedir.

Dilin kaynağı konusu, dillerin bir kaynaktan mı, yoksa farklı kaynaklardan mı gelişmiş oldukları sorunuyla sıkı bir biçimde ilişkilidir. Konuyla ilgilenen pek çok kişi, dillerin tek kaynaktan türemiş olduğu görüşünü benimsemiştir. Bunlara "monojenistler"(tek dil görüşünü savunanlar) adı verilmektedir. Bunlar, Tevrat'taki Babil kıssasını kaynak göstererek, dilin tek olduğunu ve diğer dillerin İsrailoğullarının Babil esaretinde konuştukları İbraniceden türemiş olduğunu öne sürmektedirler.

Tek dil görüşünü savunanların karşısında olanlar ise, dillerin tek bir kaynaktan değil başka başka kaynaklardan geliştiğini savunmaktadırlar ki bunlara da "polijenistler" (çok dil görüşünü benimseyenler) adı verilmektedir. Bu görüşün ilk savunucusu ise Romalı Diodoros'tur. Buna göre, dünyanın her yerinde merkezler meydana geldiği için oradaki birlik kayboldu ve dillerin çeşitliliği ortaya çıktı.

Son dönemlerde yapılan karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları, dillerin ortaklığı yönünde önemli veriler elde etmiştir. Buradan anlaşılıyor ki diller, büyük olasılıkla, bir kaynaktan çıktıktan sonra, giderek birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Farklı bölgelere dağılan insanlar, zamanla çeşitli diller türetmişler; ihtiyaçları genişledikçe yeni yeni sözcükler türeterek dillerini zenginleştirmişlerdir. Yani her dil, kökü aynı olan bir ağacın, gittikçe birbirinden uzaklaşan dalları gibi gelişme göstermiştir. İnsan zekâsı yeni açılımlar yaptıkça dil de yeni kavramlarla zenginleşmiştir.

Türkçenin Anadil Olarak Dünyadaki Yeri

Sovyetler Birliği'nde, Ağustos 1991'deki başarısız darbe girişimini izleyen aylarda, bu devleti oluşturan cumhuriyetler sırayla bağımsızlıklarını elde edince gözlerimiz öncelikle Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerine çevrildi. Çünkü artık bu ülkelerle siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ilişki kurarken söz konusu olan sınırlamalar büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Bu nedenledir ki, bazı genel pürüzler nedeniyle doğan gecikmeler hesaba katılmazsa, artık düzenli olarak Türk cumhuriyetlerinin Devlet Başkanları, Başbakanları ve hükümet temsilcileri bir araya geliyor ve çeşitli alanlarda işbirliği olanakları yaratmaya çalışıyor, en azından ilişkileri geliştiriyorlar. Buna ek olarak da düzenli aralıklarla dil kongreleri düzenlenmeye başlanmış bulunmaktadır. Bu kongrelerde ana amaç, öncelikle bir ortak alfabenin en kısa zamanda oluşturulması, Türkçenin bütün lehçelerini kapsayan geniş bir Türkçe sözlüğün hazırlanması, ortak bir dil oluşturulması için gerekli altyapı koşullarının incelenmesi ve bunların oluşturulması olarak özetlenebilir. Bu yazıda, Türkçenin çeşitli lehçe ve şiveleri ile bunları "anadil" olarak konuşan Türk devletleri, özerk cumhuriyetleri ve toplulukları konu edilecek, ayrıca bu lehçe ve şivelerin yaklaşık kaç kişi tarafından konuşulduğuna, bu toplulukların ağırlıklı olarak nerelerde yaşadıklarına yer verilecektir.

Dillerin Sınıflandırılması

1. Yapı Bakımından Diller

Yapılarına göre dillerin sınıflandırılmasında dilcilerin esas aldığı ölçü "kök"ler olmuştur. Bu değerlendirmede dillerin örgüsünü meydana getiren unsur olarak "kelime" kabul edilmiştir. Gramer, yardımcı unsur kabul edilir. Gramer, kelimelere tarz ve şekil verir diye düşünülmüştür.

Bu sınıflandırma dilleri üçe ayırır:

A) Tek Heceli Diller

Bu dillerde kelimeler tek heceden meydana gelmekte ve aynı kelime pek çok anlam taşımaktadır. Bu anlam farkları çok zengin olan, vurgu ve tonlama sistemi ile ayrılabilmekledir. Mesela aynı kelime isim, fiil, sıfat, edat, zarf olabilmekte, hem yalın hem dilek kipinde bulunabilmektedir.

Çince, Tibetçe, Siyamca, Vietnamca bu dillerdendir.

B) Eklemeli Diller

Eklemeli dillerde esas olan kelime kökleri ve eklerdir. Ekler tek heceli veya çok hecelidir. Yeni kelimeler yapılırken veya kelimelere geçici hâller verilirken kelimeler ek alırlar.

Bu diller de kendi aralarında

a) Ön ekli

b) Son ekli diller diye ikiye ayrılırlar.

Türkçe, Moğolca, Macarca bu grubun özelliklerini taşıyan en belirgin dillerdir. Ural-Altay dilleri topluluğunun diğer dilleri de bu özelliği taşır. Ural-Altay dilleri ünlü uyumları,

sıfat tamlamalarında teklik-çokluk uyumu aranmaması gibi özellikler bakımından birbirine benzer.

C) Çekimli Diller

Bu diller kelime kökleri sabit olmayan dillerdir. Yeni kavram ve durumlar için kelime kökleri değişerek farklı şekiller alabilir. Bu dillerde de kökler ve ekler olmakla birlikte kelime türetilmesi sırasında ve çekim sırasında kökün içten değişikliğe uğraması bu dillerin belirgin özelliğini teşkil eder. Bu dillerin bazılarında değişmeler kökü tanınmaz hâle getirirken, bazılarında kökteki asıl sesler değişmez ve kökle türetme arasındaki ilgi açıkça görülür. Sami dilleri bu ikinci özelliği göstermektedir.

Arapça çekimli dillere güzel bir örnektir. Bunun dışında bazı dilciler tarafından Almanca da bu gruba dâhil edilmektedir.

2. Köken Bakımından Diller

Köken bakımından yakınlık dillerin akrabalığı anlamına gelir. Bazı diller aynı ailedendir yani ortak bir dilden türemişlerdir. Bu sınıflamayı yapanlar kelime ile gramer şekillerinin ayrılabileceğini ve yalnız kelimenin ayırıcı özellik taşıdığını kabul etmezler. Onlara göre kelime ile gramer arasında ayrılmaz bir ilgi vardır. Kısacası bu sınıflandırmada ses özellikleri, yapı özellikleri, söz dizimi özellikleri dikkate alınmıştır.

Pek çok dil, hem kelime yapısı hem de gramer bakımından yakınlık göstermektedir. İşte böyle aynı kaynaktan gelen, benzer özellikler taşıyan akraba diller topluluğuna "dil ailesi" denilmektedir.

Yeryüzündeki belli başlı dil aileleri şunlardır:

A. Hint-Avrupa Dil Ailesi

Dünyanın en büyük dil ailesidir. Hindistan'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanan bir coğrafyayı içine alır. Hatta Amerika bile bu dil ailesinin coğrafyası içinde bulunmaktadır. Fakat Amerika'da konuşulan bu diller oranın yerli dili olmayıp sonradan Avrupalılar tarafından oraya götürülen ve yayılan dillerdir.

Avrupa bölümünde yer alan Germen dilleri, Grek dilleri; Hint grubunda yer alan diller Hint-İran dilleri günümüzde ailenin en yaygın ve canlı üyesidir.

1. Hint Dilleri: Sanskritçe, Orta İranca, Yeni Farsça, Urduca.

2. Avrupa Dilleri:

a. İslav Dilleri: Rusça, Bulgarca, Lehçe (Polonya), Sırpça, Çekçe, Slovakça.

b. Latin Dilleri: İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Romence, Arnavutça.

c. Germen Dilleri: İngilizce, Almanca, Felemenkçe, İskandinav dilleri (İsveççe, Norveççe…)

B. Hami-Sami Dil Ailesi

Hami-Sami dil ailesinin en önemli özelliklerinden biri dillerin çekimli diller olmasıdır. Bu dil ailesinde kelimeler başlarına, ortalarına ve sonlarına aldıkları eklerle çoğalır, yeni anlam kazanırlar. Yaşayan dillerden Arapça ve İbranice ile tarihî dillerden Akadca bu dil ailesi içinde sayılabilir.

a. Hami Dilleri: Eski Mısır dili, Kuşi dili, Libya-Berber dili, Çad dili,

b. Sami Dilleri: Arapça, İbranice (Kenanca), Habeşçe, Akadca.

Bu ailenin yaşayan en önemli dilleri Arapça ve İbranicedir.

C. Bantu Dilleri Ailesi

Afrika'da ve bilhassa Orta ve Güney Afrika'da yerliler tarafından konuşulan diller bu dil ailesine girer.

Ç. Çin-Tibet Dil Ailesi

Diğer dil ailelerinden farklı olarak bu aileye mensup dillerde yazı yukarıdan aşağıya doğru yazılır. Her varlık, durum ve olay için ayrı bir kelime kullanıldığından dil, kelime hazinesi bakımından gayet zengindir. Çince, Tibetçe, Siyamca ve Vietnamca dillerini kapsayan dil ailesidir

D. Ural-Altay Dil Ailesi

Kelimeleri daha çok eklerle çoğalan bir dil ailesidir. Bu dilin üyeleri sonlarına aldıkları eklerle yeni varlık, olay ve durumları karşılar. Bu diller arasındaki en belirgin benzerlik yapı benzerliğidir.

Ural ve Altay dilleri arasındaki yakınlığın bir akrabalık ilişkisinden mi kaynaklandığı yoksa bir etkileşimin ürünü mü olduğu günümüzde hâlâ tartışılmaktadır. Ancak her iki kolda yer alan diller arasında akrabalık fikrini kuvvetlendiren ses, söz dizimi ve kelime dağarcığı benzerlikleri bu dillerin ortak bir dilden geldiği fikrini kuvvetlendirmektedir.

Bu duruma göre Türkçe yapı bakımından eklemeli ve son ekli, kaynak bakımından da UralAltay dilleri topluluğunun Altay koluna dâhil olmaktadır. Türkçeye en yakın dil Moğolcadır. Türkçe Moğolca ile şekil, kelime hazinesi ve söz dizimi açılarından büyük benzerlikler göstermektedir.

Altay dilleri arasında söz varlığı bakımından yer alan bu ortaklıklar dışında ayrıca şu bakımlardan benzerlikler görülmektedir:

a. Bu dillerde kelime cinsiyet farkı gözetilmez.

b. Ses özellikleri bakımından bu dillerin hepsinde bir ünlü uyumu vardır. Ayrıca hiçbirinde kelimeler çift ünsüzle başlamaz.

c. Söz dizimi bakımından tamlayan tamlanandan önce gelir, yani asıl unsur her zaman sonda bulunur.

d. Şekil bakımından bu dillerin hepsi sondan eklemelidir.

e. İsimlerin yalın hâli eksizdir.

f. Sayı sıfatı tamlamalarında isim unsuru teklik hâlde bulunur.

g. Yeni kelimeler sabit kalan bir köke yapım ve çekim ekleri getirilerek elde edilir.

h. Kelime başlarında "nazal n, l, r" ünsüzleri bulunmaz.

DİL-KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültür, sözlük anlamıyla;

1. Tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin,

2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü,

3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi,

4. Bireyin kazandığı bilgi,

5. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme,

6. Tarım" şeklinde tanımlanan kültürün farklı alanlar için değişik tanımları ve yorumları da vardır. Atatürk'ün ifadesiyle *kültür; okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.*

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz kültür konusunda şunları söyler: "Kültür, insanı öteki yaratıklardan ayıran, dolayısıyla da yalnızca insana vergi olan bir özelliktir. En ilkel topluluklardan başlayarak en gelişmiş insan topluluklarına varıncaya kadar, bütün toplumların kendilerine göre birer kültürlerinin bulunduğu inkâr kabul etmez bir gerçektir. Ne var ki, toplumların hayat karşısındaki tutum ve davranışları biri birinden farklı olduğu, yaşayışlarında, eğitim ve düşünce tarzlarında, yaratıcılıklarında biri birini tutmayan başkalıklar bulunduğu için bu başkalıklar, kültürleri toplumdan topluma değişik ve çeşitli yapılarda karşımıza çıkarmıştır. Bir kültür için vazgeçilmez önem taşıyan unsurlar, başka bir kültür için önemsiz sayılabilir. Toplumların ve dünyadaki milletlerin mozaik hâlindeki farklı görünümleri de genellikle kültür yapılarındaki bu farklılıktan kaynaklanmaktadır."

Kültür, milletin fertleri arasında sosyal akrabalık bağını oluşturan (başta dil olmak üzere, tarih, din, örf ve âdetler, hukuk sistemi, müzik, güzel sanatlar, ekonomi, ahlâk anlayışı ve dünya görüşü... gibi) maddî ve manevî değerlerin tümüdür ve bu değerler kültürün başlıca unsurlarını oluşturur. Bunlar o milletin fertlerini birbirine bağlarken, diğer milletlerden ayırır; içeride birleştirici, dışarıya karşı ayırıcı rol üstlenir.

Bu açıklamalardan sonra kültürün özellikleri şöyle özetlenebilir:

Kültürün özellikleri:

1. Millîdir, Milletin ortak malıdır,

2. Tarihîdir,

3. Doğal ve canlı bir varlıktır,

4. Özgündür, Özü değiştirilemez.

5. Ahenkli bir bütündür,

Devletler; milletlerin kendilerini korumak, yaşatmak ve yükseltmek için kurdukları sosyal organizasyonlardır. Devletin varlığı milletle mümkündür. Milleti ayakta tutan, ona dinamizm ve ruh veren temel güç ise millî kültürdür. Bu tarihî ve sosyal gerçek, Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür." özdeyişinde veciz ifadesini bulmuştur.

Dil-Kültür Etkileşimi:

Dil, millî kültürün temel unsuru ve taşıyıcısıdır. Maddî-manevî kültürel değerlerin oluşmasında ve yeni nesillere aktarılmasında dilin önemli bir rolü vardır. Edipler, kendi dönemlerindeki olayların, anlayışların, geleneklerin izlerini ister istemez, yazılı veya sözlü olarak ortaya koydukları eserlerine yansıtırlar. Bu eserleri okuyan yeni nesil, kendi kültürünü, kendi değerlerini öğrenir ve sosyal bir miras olarak kendinden sonra gelenlere aktarır. Bütün bunlar dil sayesinde gerçekleştiği için dil ve kültür birbirini tamamlayan birbirinden ayrılmayan unsurlardır.

Kültür de dili etkiler ve geliştirir. Bilimsel ve teknolojik alandaki yeni gelişmeler sonucu yeni araç-gereçler, yeni yaşantılar ve toplumsal ilişkiler yoluyla yeni kavramlar dile girer. Dil de böylece gelişir ve zenginleşir.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

Nokta (.)

1. Cümlenin sonuna konur: *Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.*

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu. (Reşat Nuri Güntekin)

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur: *Alb.* (albay), *Dr.* (doktor), *Yrd. Doç.* (yardımcı doçent), *Prof.* (profesör), *Cad.* (cadde), *Sok.* (sokak), *s.* (sayfa), *sf.* (sıfat), *vb.* (ve başkası, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi), *Alm.* (Almanca), *Ar.* (Arapça), *İng.* (İngilizce) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur: *3.* (üçüncü), *15.* (on beşinci); *II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent* vb.

4. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur: *3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında* vb.

5. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

6. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *29.5.1453, 29.X.1923* vb.

UYARI: Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz: *29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923* vb.

7. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *Tren 09.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.*

Tören 17.30'da, hükûmet daireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. (Tarık Buğra)

8. Kitap, dergi vb.nin künyelerinin sonuna konur:

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,* TDK Yayınları, Ankara, 1960.

9. Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur: *1.000, 326.197, 49.750.812* vb.

10. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: *http://tdk.org.tr*

11. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır: *4.5=20, 12.6=72* vb.

Virgül (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adıvar)

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarda tutuk dilli gönüller (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Zindana atılan mahkûmlar gibi titreşerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. (Ömer Seyfettin)

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

Zemin bu kadar koyu bir kırmızıya dönüşünce, bir an için de olsa, belirginliğini yitiriverdi sivilceleri. (Elif Şafak)

Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım. (Atatürk)

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamış olsam! (Ahmet Haşim)

6. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

Adana'ya yarın gideceğim, dedi.

Aç karnına sigara içmekle hiç de iyi etmiyorsun, dedi. (Necati Cumalı)

7. Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur:

– Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

8. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

– Bu anahtar köşkü de açar, dedi. (Ömer Seyfettin)

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur*: Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.*

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor. (Yahya Kemal Beyatlı)

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. (Halit Ziya Uşaklıgil)

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir. (Atatürk)

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım,

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır: *38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)*

13. Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur:

Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

UYARI: Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz:

Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adi bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu. (Halide Edip Adıvar)

Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yanaşmalık etmedi. (Yaşar Kemal)

Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı. (Necati Cumalı)

14. Özne olarak kullanıldıklarında *bu, şu, o* zamirlerinden sonra konur:

Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.

O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucağını açmıştı. (Tarık Buğra)

15. Kitap, dergi vb.nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

Falih Rıfkı ATAY, *Tuna Kıyıları,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı,* Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde *ve, veya, yahut, ya ... ya* bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kâğıt bırakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı. (Peyami Safa)

Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül

Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

Hem gider hem ağlar.

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Atasözü)

Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.

Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam.

Ne kız verir ne dünürü küstürür.

Bu kurallar bugün de yarın da geçerli olacaktır.

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da / de* bağlacından sonra virgül konmaz:

İmlamız lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzelecek çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Metin içinde *-ınca / -ince* anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan *mı / mi* ekinden sonra virgül konmaz:

Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense. (Orhan Kemal)

Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın. (Attila İlhan)

UYARI: Şart ekinden sonra virgül konmaz:

Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı.(Reşat Nuri Güntekin)

Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlatıver millete. (Tarık Buğra)

Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: *Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.*

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: *Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.*

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)

3. İkiden fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde özneden sonra noktalı virgül konabilir:

Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)

İki Nokta (:)

1.Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlenin sonuna konur:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlenin sonuna konur:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (Atatürk)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Falih Rıfkı Atay)

3. Ses bilgisinde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır: *a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.*

4. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: *Türklerim, işitin!*
Üstten gök çökmedikçe,
alttan yer delinmedikçe
ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: *Göğe erer başımız*
başınla senin!

Bilge Kağan: *Ulusum birleşip yücelsin diye*
gece uyumadım, gündüz oturmadım.
Türklerim Bilge Kağan der bana.
Ben her şeyi onlar için bildim.
Nöbetteyim! (A. Turan Oflazoğlu)

5. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

– Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

– Yulaf, pancar, zerzevat, tütün... (Falih Rıfkı Atay)

6. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: *http://tdk.org.tr*

7. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: *56:8=7, 100:2=50* vb.

Üç Nokta (...)

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüveriyordu da bu yanı... (Tarık Buğra)

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur: *Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.*

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur:

... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarık Buğra)

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Binaenaleyh, biz her vasıtadan, yalnız ve ancak, bir noktainazardan istifade ederiz. O noktainazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek... (Atatürk)

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— Koca Ali... Koca Ali, be!.. (Ömer Seyfettin)

UYARI: Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir:

Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)

Nasıl da akşam oldu?.. Nasıl da yavrucaklar sustu?.. Nasıl da serçecikler yuvalarına sığındı?..(Necip Fazıl Kısakürek)

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

— Yabancı yok!

— Kimsin?

— Ali...

— Hangi Ali?

— ...

— Sen misin, Ali usta?

— Benim!..

— Ne arıyorsun bu vakit buralarda?

— Hiç...

— Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa!..

— !.. (Ömer Seyfettin)

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

Soru **İş**areti (?)

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Atatürk bana sordu:

— Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Falih Rıfkı Atay)

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır: *Yunus Emre (1240 ?-1320), (Doğum yeri: ?)* vb.

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

UYARI: *mı / mi* ekini alan yan cümle temel cümlenin zarf tümleci olduğunda cümlenin sonuna soru işareti konmaz: *Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.*

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı. (Haldun Taner)

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklardan mı? (Yahya Kemal Beyatlı)

Ünlem **İş**areti (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur:*Hava ne kadar da sıcak! Aşk olsun! Ne kadar akıllı adamlar var! Vah vah!*

Ne mutlu Türk'üm diyene! (Atatürk)

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Atatürk)

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. (Atatürk)

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle! (Yahya Kemal Beyatlı)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

Kısa Çizgi (-)

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil-
mem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepe-
lerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvayda-
ki adam bir tanıdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?
Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte pek başıboş-
lar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)

2. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)

3. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır: *al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük* vb.

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır: *al-, dur-, gör-, ver-; başar-, kana-, okut-, taşla-, yazdır-* vb.

5. İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur: *-ak, -den, -ış, -lık; -ımsa-; -la-; -tır-* vb.

6. Heceleri göstermek için kullanılır: *a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık* vb.

7. *Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e* anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır: *Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe-Fransızca Sözlük* vb.

UYARI: Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz: *On on beş yıl. Üç beş kişi geldi.*

8. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: *50-20=30*

9. Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır: *-2 °C*

Uzun Çizgi (—)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna *konuşma çizgisi* de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— Eski şehri gezdin mi?

— Rothschild'in evine gittin mi?

— Goethe'nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?" (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Eğik Çizgi (/)

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur: *Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak.* (Mehmet Akif Ersoy)

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur: *Altay Sokağı No.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA*

Ülke adı yazılacağında ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217
06680 Kavaklıdere / Ankara
TÜRKİYE

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *18/11/1969, 15/IX/1994* vb.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır: *-a /-e, -an /-en, -ık /-lik, -madan /-meden* vb.

5. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: *http://tdk.gov.tr*

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: *70/2=35*

7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: *g/sn (gram/saniye)*

Ters Eğik Çizgi (\ )

Bilişim uygulamalarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır: *C:\Belgelerim\Türk İşaret Dili\Kitapçık.indd*

Tırnak İşareti (" ")

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır: *Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk'ün "Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir." sözü yazılıdır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözü her Türk'ü duygulandırır.*

Bakınız, şair vatanı ne güzel tarif ediyor:

"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.
Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır."

UYARI: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

"İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!" diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır: *Yeni bir "barış taarruzu" başladı.*

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

Bugün öğrenciler "Kendi Gök Kubbemiz" adlı şiiri incelediler.

"Yazım Kuralları" bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

Höyük sözü Anadolu'da *tepe* olarak geçer.

Cahit Sıtkı'nın *Şairin Ölümü* şiirini Yahya Kemal çok sevmişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

UYARI: Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz: *Elif Şafak'ın "Bit Palas"ını okudunuz mu?*

4. Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

Tek Tırnak İşareti (' ')

Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır:

Edebiyat öğretmeni "Şiirler içinde 'Han Duvarları' gibisi var mı?" dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.

"Atatürk henüz 'Gazi Mustafa Kemal Paşa' idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi." (Falih Rıfkı Atay)

Denden İşareti (")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

a. Etken fiil
b. Edilgen "
c. Dönüşlü "
ç. İşteş "

Yay Ayraç ( )

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

2. Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

İmek fiilinin (ek fiil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

4. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşiyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

Bir isim kökü, gerektiğinde çeşitli eklerle fiil kökü durumuna getirilebilir (Zülfikar 1991: 45).

5. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

6. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır: *Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.*

7. Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır: *1496 (?) yılında doğan Fuzuli...*

8. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur:

I) 1) A) a)
II) 2) B) b)

Köşeli Ayraç ([ ])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır: *Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.*

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır: *"Eldem, Osmanlıda en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra..."* (Hilmi Yavuz)

3. Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: *Reşat Nuri [Güntekin], Çalıkuşu, Dersaadet, 1922.* Server Bedi [Peyami Safa]

Kesme İşareti (')

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır: *Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Şinasi'yle, Alman'sınız, Kırgız'ım, Karakeçili'nin, Osmanlı Devleti'ndeki, Cebrail'den, Çanakkale Boğazı'nın, Samanyolu'nda, Sait Halim*

Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.

"Onun için Batı'da bunlara birer fonksiyon buluyorlar." (Burhan Felek)

1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. (Atatürk)

Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır: *Hisar'dan, Boğaz'dan* vb.

Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır: *Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre...* vb.

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır: *Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu)* vb.

Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: *Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...*

UYARI: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz: *Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman* vb.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliyesinden* vb.

UYARI: *Başbakanlık, Rektörlük* vb. sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde *Başbakanlığa, Rektörlüğe* vb. biçimlerde yazılır.

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriler, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün* vb.

UYARI: Sonunda *p, ç, t, k* ünsüzlerinden biri bulunan *Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen *Ahmedi, Halidi, Şahabı; Bosna-Herseği; Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı*biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan *"o"* zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

2. Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur: *Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na* vb.

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur: *TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye* vb.

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur: *1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle* vb.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur: *Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir. Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu'nun veri tabanının Genel Ağ'da hizmete sunulduğu gün olan 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin TDK için önemi büyüktür.*

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

Bir ok attım karlı dağın ardına
Düştü m'ola sevdiğimin yurduna
İl yanmazken ben yanarım derdine
Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)

Şems'in gözlerine bir şüphe çöreklendi: "Dostum ne'n var? Her şey yolunda mı?" (Elif Şafak)

Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)

7. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur: *a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.*

II. BÖLÜM

İMLÂ KURALLARI VE UYGULAMASI

İmlâ, kelimelerin ve dil birliklerinin yazımı demektir. Türk imlâsında sese (söyleyişe) bağlı bir imlâ düzeni benimsenmiş olmakla birlikte imlâ konusundaki tartışmalar henüz bitmiş değildir. 1929'da Dil Encümeni tarafından hazırlanan *İmlâ Lûgati*'nden Türk Dil Kurumu tarafından 2000 yılında yayınlanan *İmlâ Kılavuzu*'na kadar yazımda epeyce değişiklikler yapılmıştır. Bu macerayı *İmlâ Kılavuzu*'nun sunuş kısmından okuyabilirsiniz.

Burada, tartışmaya girmeden, *eğitimde birlik olmalı* ilkesinden yola çıkarak, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan ve son baskısı 2000 yılında yapılan *İmlâ Kılavuzu*'nun kurallar bölümü; ana hatlarıyla, öğretimde kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle, başlıklar halinde özetlenmiş ve kurallara uygun birkaç örnek ilâve edilmiştir. İmla kurallarını daha iyi ortaya koymak için birkaç ana başlıkta toplayabiliriz:

I-SESLERLE İLGİLİ KURALLAR

1. Bugünkü Türkiye Türkçesinde kökeni Türkçe olan kelimelerin sonunda tonlu b, c, d, g ünsüzleri bulunmaz: *ağaç, ak, büyük, ip, ot, saç, yurt.* Ancak, anlam farkını belirtmek üzere *ad, od, sac* gibi birkaç kelimenin yazılışında buna uyulmaz: *ad (*isim*), at (*binek hayvanı*);od (*ateş*), ot (*bitki*); sac(*yassı demir*), saç (*kıl*).*

Dilimizdeki alıntılar da *hac, şad, yad* gibi birkaç örnek dışında, kelime sonunda tonsuzlaşma kuralına uymuştur: kitap *(<kitab),* muhtaç *(<muhtac),* cilt *(<cild),* ahenk *(<aheng).* Bu gibi alıntılar ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tonsuz (sert) ünsüzler tonlulaşır (yumuşar): *sebep>sebebi, kitap>kitaba, cilt>cildi, renk>rengi.*

2. Düz, geniş ünlüyle (a ,e) biten fiiller şimdiki zaman çekimi dışında daralmaz.

Bekle-yor > bekliyor, anlama-yor > anlamıyor, sakla-yor > saklıyor. Anla-y-an (doğru) anlıyan (yanlış), gözleyecek (doğru) gözlüyecek (yanlış) Not: Ye-y-en>yiyen, de-y-en>diyen(istisna)

3. Uzun ünlüler, belli durumlar dışında yazıda gösterilmez: *adalet (ada:let), işaret (işa:ret), kaide (ka:ide).*

4. Düzeltme (^) işareti aşağıdaki durumlarda kullanılır:

a) Nispet *î*'sini göstermede kullanılır. Böylece iyelik eki ve belirtme hâli ekiyle aitlik eki birbirine karıştırılmamış olur*: Asker-î (askere ait, askerle ilgili) Türk asker-i (iyelik eki). Komutan, asker-i çağırıyor. (Belirtme hâli eki) Millî (millete ait, milletle ilgili) - milli (mili olan), dinî (dinle ilgili), resmî, insanî, ciddî, mizahî, idarî, iktisadî, meslekî, fizikî.*

b) Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelime ve eklerde g, k, l ünsüzlerinin ince okunduğunu göstermek için, bu ünsüzlerden sonra gelen a ve u sesleri üzerine düzeltme işareti konur: *dergâh, yadigâr, ordugâh, karargâh, imkân, dükkân, kâğıt, sükût, evlât, billûr, üslûp, ahlâk, ilân.*

Batı kökenli kelimelerde de l ünsüzünün ince okunduğunu göstermek için kullanılır: *plâk, plâj, plân, reklâm.*

c) Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırmada kullanılır:

adem (yokluk)	*âdem (insan)*
adet (sayı)	*âdet (alışkanlık, gelenek)*
alem (bayrak).	*âlem (dünya, evren)*
ama (fakat)	*âmâ (kör)*
aşık (ayak bileğindeki kemik)	*âşık (seven,tutkun)*
dahi (bile)	*dâhi (deha sahibi,yaratıcı gücü olan)*
hakim (hikmet sahibi)	*hâkim (yargıç)*
hal (pazar yeri,çözme)	*hâl (durum)*
hala (babanın kız kardeşi)	*hâlâ (henüz)*
kar (bir yağış şekli)	*kâr (kazanç)*
mani (ruh hastalığı)	*mâni (şiir türü; engel)*
nar (bir meyve)	*nâr (ateş)*
şura (şu yer)	*şûra (danışma kurulu)*
yad (yabancı)	*yâd (anma)*
yar (uçurum)	*yâr (sevgili)*

5. Alıntı kelimelerde s ünsüzünden sonra gelen b sesi ünsüz benzeşmesine uğrayarak p'ye dönüşür ve p ile yazılır: *ispat, kispet ,müspet, nispet,tespih, tespit.*

6. Dilimize Farsçadan geçen –dar ekindeki d sesi sert ünsüzlerden sonra ünsüz benzeşmesine uğrayarak t olur: *minnettar, silâhtar, taraftar.*

Arapçadan geçen *Hayrettin, Seyfettin, Necmettin* gibi özel adlarda da d sesi t'ye dönmüştür.

II-EKLERLE İLGİLİ KURALLAR

1) Soru eki her zaman ayrı yazılır, kendinden sonra gelen ekler bitişik yazılır: *Öğreniyor musunuz? Ölür müsün, öldürür müsün? Kalem mi? İnsanlık öldü mü?*

Not: Bu ek pekiştirme veya bağlaç olarak da kullanılabilir; o durumda da ayrı yazılır: Sıcak mı sıcak, geldi mi bir daha gitmez

2) "ki" bağlacı her zaman ayrı yazılır*: demek ki , bilmem ki, Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer. Olmaz ki!*
Böyle de yatılmaz ki! (Orhan Veli)

Not: İstisnai olarak "halbuki, mademki, çünkü" bağlaçları kalıplaşmıştır.

-ki aitlik eki ünlü uyumlarına uymaz ve daima bitişik yazılır: *Yarınki, akşamki, yoldaki, yazıdaki, Turgut'unki.* Birkaç örnekte ünlü uyumlarına uyar: *bugünkü, dünkü, öbürkü*.

3) da, de bağlacı ayrı yazılır. Bu bağlacın ayrı yazılacağı çoğu kişi tarafından biliniyor ancak bulunma hâli ekiyle karıştırılıyor. Bunları şöyle ayırt edebiliriz:

Bağlaç olan da, de'nin *-ta / -te* şekli yoktur.

-da,-de,-ta-,te bulunma durumu eki: Sürekli bitişik yazılır, ünlü ve ünsüz uyumlarına uyar: ağaçta kuş var, çiçekte arı var, sende para var mı?

Uyarılar:

1) Bir isim, hâl eklerinden sadece birini alabilir. Kelimede hâl eklerinden biri varsa bunu takip eden *da, de* bağlaçtır ve ayrı yazılmalıdır: *Bu soruyu da bildi. Size de selâmı var.*

2) Hâl eki çıkarılacak olursa belirgin bir şekilde, cümlede kopukluk olur.

3) Ya sözüyle kullanılan *da* mutlaka ayrı yazılır *(ya da). Araba ya da otomobil, ne bulursan tut.*

4) -ma /-me fiilden isim yapma eki ile biten kelimeler *-a, -e, -ı, -i* ekleriyle genişletildiğinde araya *y* koruyucu ünsüzü girer: *kazanma-y-a, okuma-y-a, sevme-y-i.*

-mak / -mek ile bitenlere ise *-a, -e, -ı, -i* eklerinden biri gelirse -k ünsüzü yumuşar: *yazmak-a > yazmağa, okumak-a > okumağa*. Ancak günümüzde *y*'li yazılışa doğru güçlü bir eğilim vardır.

5) -ken (<iken) eki büyük ünlü uyumuna uymaz. Getirildiği kelimenin ünlüleri kalın da olsa, ekin ünlüsü ince kalır: *okurken, yazarken, durgunken, başlarken.*

6) - i - ek-fiili hem bitişik hem ayrı yazılabilir. Ayrı yazıldığında ünlü uyumlarına uymaz: *okuyor idik, çalışacak imişiz, yorgun ise.*

Ancak, imek fiili bugün daha çok ekleşmiş olarak kullanılmakta ve ünlü uyumlarına uymaktadır: *bakıyordu, süslenecekmiş, neyse, güzelmiş, alırsa.*

III- KELİMELERLE İLGİLİ KURALLAR

Dilimizde yeni bir kavramı karşılamak için yararlandığımız yollardan biri, kelime birleştirmesidir. Kelime birleştirmesi yoluyla kurulan sözlere *birleşik kelime* adı verilir. Bu terim için *bileşik kelime* denilmesi yanlıştır. İmlâmızla ilgili tereddütlerin çoğu, kelimelerin ayrı mı, bitişik mi yazılacağı bahsinden kaynaklanmaktadır. Ayrı ve bitişik yazılan kelimeler için bazı kalıplaşmış kurallar verilebilir:

A- Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

1-Kurallı birleşik fiiller bitişik yazılır: *alıverdi, düşeyazdı, bakakaldılar, anlayabilirseniz, yazabilirsiniz.*

2-Kelimelerden biri veya ikisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğrarsa bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır: *hanımeli, kaynanadili, dokuztaş (oyun), deveboynu (boru) aslanağzı, keçisakalı, keçiboynuzu, karagöz (balık), balıkgözü (halka), sıçandişi (dikiş), kadınbudu (köfte), dilberdudağı(tatlı), acemborusu (bitki), kuşyemi (bitki), beştaş (oyun), camgüzeli (bitki), yalıçapkını (kuş), Samanyolu (yıldız kümesi), Demirkazık (yıldız), ayşekadın (fasulye), hafızali (üzüm), karafatma (böcek).*

3-Birleşme sırasında ses olayı görülen birleşik kelimeler bitişik yazılır: *kayın ata > kaynata, sütlü aş > sütlaç, ne için > niçin, emir etmek > emretmek, sabır etmek > sabretmek, kayıp olmak > kaybolmak. reddetmek, hissetmek, reddolunmak, affetmek, zannetmek, hiss > his, his-etmek >hissetmek.*

4- –an /-en, -r / -ar / -er, ve *–maz / -mez* ekleriyle kurulmuş sıfat-fiil gruplarından kalıplaşmış birleşik kelimeler gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: *ağaçkakan, çöpçatan, oyunbozan, saçkıran, gökdelen, akımtoplar, betonkarar, çoksatar, sanatsever, tekerçalar (cd), uçaksavar, kuşkonmaz, varyemez, töretanımaz, değerbilmez.*

5--dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) ekiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır*: albastı, ciğerdeldi, gecekondu, günindi, kolbastı, imambayıldı, mirasyedi, zıpçıktı, toprakbastı, şıpsevdi.*

6-Her iki ögesi de *–dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu/ -tü)* veya *–r / -ar / -er* eklerini almış ve kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, biçerdöver, uyurgezer, okuryazar, yanardöner, yüzergezer.*

7- Hayvan, bitki, organ ve çeşitli nesne adlarıyla kurulan ve içinde renklerden birinin adı veya *renk* sözü geçmeyen renk adları bitişik yazılır: *baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, vişneçürüğü.*

8- Renk adlarıyla kurulan ve bitki, hayvan veya hastalık türlerinden birini gösteren birleşik kelimeler bitişik yazılır: *akağaç, akkavak, akmantar, karadut, karaçalı, alabalık, karakuş, bozayı, beyazsinek, sarıçiçek*.

9-Somut olarak yer bildirmeyen *alt, üst* ve *üzeri* sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *akşamüstü, ayaküstü, bayramüstü, ikindiüzeri, olağanüstü, sırtüstü, suçüstü, yüzüstü, ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, şuuraltı.*

10-İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları, lâkaplar ve Türkçe yer adları bitişik yazılır:*Alper, Birol, Gülseren; Atatürk, Adıvar, Tanpınar;Tepedelenli Ali Paşa; Çanakkale, Pınarbaşı, Beşiktaş, Yenişehir, Batıkent, Çengelköy, İncesu, Acıgöl.*

11-Şahıs adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarındaki unvan grubu ; unvan kelimesi sonda ise, gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: *Abidinpaşa, Bayrampaşa, Necatibey (Caddesi), Gaziosmanpaşa (Üniversitesi).*

12-Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: *güneybatı, güneydoğu, kuzeydoğu,kuzeybatı*

13-Senet, çek vb. ticarî belgelerde geçen sayılar, harflerle yazıldığında bitişik yazılır:

i. *yediyüzyirmibeşmilyonaltmışsekizbinsekizyüzon lira.*

14-Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: *başkomutan, başyazar, başfiyat, başrol, başköşe, başparmak, başkent, başçavuş, başeser.*

15-Başı kelimesiyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: *aşçıbaşı, binbaşı, onbaşı, çarkçıbaşı, ustabaşı, yüzbaşı..*

16-Oğlu, oğulları, kızı sözleriyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: *Caferoğlu, Topaloğlu, Osmanoğulları, çapanoğlu, dayıoğlu, eloğlu, hinoğluhin, teyzekızı.*

17-Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler: *ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa.*

18-Biraz, birazı, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbiri, herhangi kelimeleri de bitişik yazılır.

19-Perver, perest, zâde, *nâme, hâne* kelimeleriyle Farsça kurala göre oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *vatanperver, hayalperest, Resulzade, dayızade, beyanname, Oğuzname, Battalname;çayhane, dershane, eczahane, hastahane, postahane, pastahane, yemekhane.* Bu sözlerde geçen *hane* kelimesindeki h'nin yazılmaması yanlıştır.

20-Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilen kuruluş adları bitişik yazılır: *İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim.*

21-Oto, tele, matik ögeleriyle kurulan alıntılar da bitişik yazılır: *otobiyografi, otomobil, otogar, otopark, telekart, telekız, telefon, bankamatik.*

22- Her iki ögesi de aslî anlamını koruduğu halde yaygın bir şekilde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır: *Açıortay, ağırbaşlı, akarsu, akaryakıt, anamal, anaokulu, anapara, anayasa, atasözü, aybaşı, babaanne, basmakalıp, başörtü, birdenbire, bozkır, bugün, buzdolabı, delikanlı, erbaş, gökyüzü, ilkbahar, ilkokul, ilköğretim, ipucu, milletvekili, tıpkıbasım, topyekûn, vazgeçmek, yarıçap, yarımada, yeryüzü, yüzyıl* gibi kelime ve deyimler de gelenekleşmiş ve yaygınlaşmış olarak bitişik yazılır.

B- Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1-Deyimler ayrı yazılır: *göze girmek, etekleri zil çalmak, ağzı kulaklarına varmak.*

2-İkilemeler ayrı yazılır: *bata çıka, yavaş yavaş, güle oynaya, çoluk çocuk, ev bark, konu komşu, eş dost, kitap mitap, süklüm püklüm, soy sop.*

3-Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fillerde ses olayı olmuyorsa ayrı yazılır: *arz etmek, adam olmak, dans etmek, soracak olmak, not etmek, oyun etmek, sağır olmak, yok olmak, yardım etmek, yarış etmek.*

4-Birleşme sırasında kelimelerden hiçbiri anlam değişikliğine uğramıyorsa bu tür birleşik kelimeler ayrı yazılır: Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar: a*da balığı, ardıç kuşu, tarla kuşu, bal arısı, Pekin ördeği.*

5-Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar: ç*örek otu, acı ot, yayla çiçeği, yumru kök, kuş üzümü, dağ armudu, Japon gülü, kuru fasulye, kuru incir, yaban gülü.*

6-Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulanlar: *bakır taşı, dikili taş, Arap sabunu, el kitabı, toplu iğne, dolma kalem, yemek masası, yapma çiçek, yatak örtüsü.*

7-Yol ve ulaşımla ilgili birleşik kelimeler: *Arnavut kaldırımı, çevre yolu, deniz yolu, kara yolu, keçi yolu, alt geçit.*

8-Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulanlar: *açık oturum, ana dili, dil birliği, baş ağrısı, çıkış yolu, iş bölümü, masa başı, sofra başı, ses uyumu, yer çekimi.*

9-Bilim ve *bilgi* sözleriyle kurulanlar:*anlam bilimi, gök bilimi, dil bilgisi, halk bilimi, ses bilgisi.*

10-Yuvar ve *küre* sözleriyle kurulanlar: *ışık küre, yarı küre, ağır küre, hava yuvarı, göz yuvarı, ısı yuvarı.*

11-Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulanlar: *balık yağı, Urfa kebabı, dil peyniri, tas kebabı, İnegöl köftesi, havuçlu kek, çiğ köfte, maden suyu, vişne suyu, işkembe çorbası, koz helvası, kesme şeker, çiğ köfte, dolma biber, kuru yemiş, süzme yoğurt.*

12-Gök cisimleri: *Çoban yıldızı, kuyruklu yıldız, gök kuşağı, gök taşı.*

13-Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulanlar: *aç göz, sulu göz, bel kemiği, takma bacak, gaga burun, kuru kafa, karga burun.*

14-Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: *ağır top, çetin ceviz, eksik etek, sağmal inek, deli balta, çöpsüz üzüm, eski toprak.*

15-Zamanla ilgili birleşik kelimeler: *bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu, ay sonu, yıl sonu.*

16–-r / -ar / -er, -maz / -mez ve *–an / -en* ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: *bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner kapı, döner kebap, güler yüz, yazar kasa, çıkmaz sokak, görünmez kaza, tükenmez kalem, uçan daire, uçan top.*

17-İsim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır: *bakır rengi, kül rengi, portakal rengi, ten rengi, gece mavisi, limon sarısı, boncuk mavisi, duman rengi, Çingene pembesi.*

18-Yer adlarında kullanılan ön adlar (*Batı, Doğu, Güney, Kuzey, Kuzeybatı, Kuzeydoğu, Güneydoğu, Güneybatı, Aşağı, Orta, Yukarı, Küçük, Büyük, Eski, Yeni, İç, Yakın, Uzak* gibi kelimeler) ayrı yazılır: *Orta Asya, Uzak Doğu, Güneydoğu Anadolu, İç Erenköy, Küçük Çamlıca, Büyük Menderes, Aşağı Ayrancı, Yeni Kızılelma.*

19-Yer adları :*Yunus Emre Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi, Sakarya ırmağı, Van Gölü, İstanbul Boğazı, Erciyes dağı, Ağrı Dağı, İzmir Körfezi, Nene Hatun Caddesi.*

20-Şahıs adlarından oluşmuş *mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy* vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç, şahıs adları ayrı yazılır: *Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Sütçü İmam Üniversitesi, Koca Mustafapaşa.*

21-Şehirlere sonradan verilen unvanlar ayrı yazılır: *Kahraman Maraş, Gazi Antep, Gazi Magosa, Şanlı Urfa.*

22-Ev, ocak, yurt kelimeleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır: *aş evi, bakım evi, radyo evi, ordu evi, öğretmen evi, yayın evi, aile ocağı, Türk Ocağı, sağlık ocağı, öğrenci yurdu, yetiştirme yurdu.*

23-Ara, dış, öte, sıra sözlerinin sona getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *milletler arası, devletler arası, uluslar arası, yasa dışı, din dışı, fizik ötesi, mor ötesi, olağan dışı, aklı sıra, ardı sıra.*

24-Somut olarak yer belirten *üst* sözüyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *arka üstü, böbrek üstü, sırt üstü, tepe üstü.*

25-Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, *bir, iki, tek, çok, çift* sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *alt yapı, alt yazı, ana bilim dalı, ana fikir, ana vatan, ön lisans, ön söz, art niyet, yan cümle, iç kulak, dış gezi, orta öğrenim, büyük anne, büyük şehir, peşin fikir, çok hücreli.*

26-Birden fazla kelimeden oluşan sayılar (çek, senet harici) ayrı yazılır: *bin dokuz yüz yirmi altı, yetmiş sekiz, kırk bir.*

27-Kanunda bitişik yazılanlar dışında kuruluş adları ayrı yazılır: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devlet Malzeme Ofisi, Türk Dil Kurumu, Yüksek Seçim Kurulu, Emekli Sandığı, Atatürk Orman Çiftliği.*

Uyarılar:

- Türk devlet ve topluluklarındaki özel adlar ünlüler bakımından Türkiye Türkçesindeki söylenişine göre yazılır: *Azerbaycan, Bakû, Semerkant, İslâm Kerimov.*
- Ünsüzlerin yazılışında özgünlük korunur: *Saparmurad Niyazov.*

IV- BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

Büyük harfler, aşağıda sıralanan yerlerde kullanılır. Burada yazılmayan yerlerde büyük harfler kullanılmaz.

1- Cümle büyük harfle başlar: Hayatta en hakikî mürşit ilimdir.

İki noktadan sonra gelen cümleler de büyük harfle başlar:

Orhon Kitabesi'nde, Türk hakanı şöyle diyor: Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye atalarımı gönderdi ve beni gönderdi. Ben hakan olunca gündüz oturmadım, gece uyumadım.

(Z. Gökalp, Türkçülüğün Esasları)

Ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralanırsa bu örnekler büyük harfle başlamaz:

Bazı örneklerde -sız eki kalıplaşmıştır: densiz, hırsız, ıssız, öksüz.

Konya'da yetişen sebzeleri sayalım:marul, ıspanak,pırasa...

Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz: 1986 yılında fakülteyi bitirdim.

2- Mısralar büyük harfle başlar:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi;

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi. (Kanunî Sultan Süleyman)

Savaş dediğin söz değil,

Bayrak dediğin bez değil,

Vatan için bir kez değil,

Bin ölmüşlüğümüz vardır. (N. Y. Gençosmanoğlu)

3- Belli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar: 29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 1919 senesi Mayısının 19'uncu günü, 29 Ekim 1923'te.

4- Levhalar ve açıklama yazıları büyük harfle başlar: Giriş, Vezne, Başkan.

Levhadaki yazı birkaç kelimeden oluştuğu zaman ilk kelime büyük harfle başlar: Otobüs durağı, Şehirler arası telefon, Öğrenci işleri bürosu.

Levhaların ilk kelimesi rakamla yazılmış bir sayı adı ise sonraki kelime küçük harfle başlar: 5. kat, IV. sınıf, I. blok.

Uyarı: Kat 3, Bölüm 6, Sınıf 3 şeklindeki yazılışlar yanlıştır.

5- Özel adlar büyük harfle başlar. Özel adların neler olduğu örnekleriyle birlikte aşağıda sıralanmıştır:

Kişi adları, soyadları ve takma adlar: Mustafa Kemâl Atatürk, Yunus Emre; Demirtaş (Ziya Gökalp), Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel).

Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar ve meslek adları: Sayın Hasan Eren, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Yzb. Cengiz Topel.

6- Tarihî kişilerin adlarından önce gelen unvanlar ve lâkaplar da büyük harfle başlar: Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Genç Osman, Deli Petro, Avcı Mehmet, Kanunî Sultan Süleyman.

Not: Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz: Fahriye abla, Ayşe teyze, Fatik nine, Ali enişte.

7- Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler de büyük harfle başlar:

Sayın Bakan,

Sayın Vali,

8- Hayvanlara verilen özel adlar: Tekir, Minnoş, Düldül, Karabaş.

9- Millet, boy, oymak adları: Türk, Alman, Kırgız, Türkmen, Karakeçili. - Devlet adları: Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti. - Dil ve lehçe adları: Türkçe, Rusça, Kazakça, Oğuzca, Yakutça.

10- Din ve mitoloji kavramlarını karşılayan özel adlar:Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını anlatan sözler: İslamiyet, Müslüman, Hıristiyanlık, Katolik,Budist, Hanefî.

11- Gezegen ve yıldız adları: Merkür, Dünya, Neptün. Dünya, güneş, ay kelimeleri coğrafya ve gök bilimiyle ilgili yayınlarda terim olarak kullanıldığı zaman büyük harfle başlar.

12- Yer adları: Asya, Avrupa, Taşkent, İstanbul Boğazı, Konya Ovası, Zafer Meydanı, Türk Ocağı Sokağı, Gazi Caddesi, Atatürk Bulvarı.

Uyarı:Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren isimler küçük harfle başlar: Marmara denizi, Tuna nehri, Erciyes dağı. Ancak ikinci isim özel isme dâhil ise ve ikisi birden kastedilen kavramı karşılıyorsa, ikinci isim de büyük harfle başlar: Van Gölü, Ağrı Dağı, Tuz Gölü, Çanakkale Boğazı.

13- Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar:Topkapı Sarayı, Horozlu Han, Çankaya Köşkü, Mostar Köprüsü, Bilge Kağan Anıtı.

14- Kurum, kuruluş ve kurul adları: Selçuk Üniversitesi, Türk Dil Kurumu, Millî Kütüphane, Emek İnşaat, Çankaya Lisesi, Yeşilay Derneği, Danışma Kurulu, Türk Ocağı.

Uyarı: Kurum, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm vb. kuruluş bildiren kelimeler, belli bir kurum kastedildiği zaman büyük harfle başlar: Bu yıl Meclis, fazla mesai yapacak. Son günlerde Üniversitemizdeki canlılık iyice hissedilmeye başlandı.

15- Kitap, dergi, gazete, tablo, heykel ve hukukla ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: Nutuk, Safahat, Suç ve Ceza, Turfanda mı, Turfa mı?, Leylâ ile Mecnun; Türk Yurdu, Türkiye, Halı Dokuyan Kızlar (tablo), Düşünen Adam (heykel), Borçlar Hukuku (kanun).

Uyarı: Özel ada dahil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz: Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Türk Yurdu dergisi.

16- Millî ve dinî bayramların adları: Ramazan Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Nevruz Bayramı. Bayram niteliği kazanmış günlerin adları da büyük harfle başlar: Anneler Günü, Öğretmenler Günü, Tıp Bayramı

17- Tarihî olay, çağ ve dönem adları: Kurtuluş Savaşı, İlk Çağ, Millî Edebiyat Dönemi.

18- Özel adlardan türetilen kelimeler: Türklük, Türkçülük, Türkçe, Konyalı, Türkoloji, Avrupalı, Asyalı.

19- Yer ve millet adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar: Antep fıstığı, İngiliz anahtarı, Van kedisi, Hindistan cevizi, Japon gülü, Maraş dondurması, Brüksel lâhanası.

ANLAM VE ANLAMBİLİMİ

Anlam

En geniş tanımıyla anlam, dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı bir takım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 2009: 48.). Sözcüğün anlamı onun dil içindeki kullanımıdır. Bir başka deyişle anlam, sözcüklerin içinde bulunduğu bağlama ve onun üretildiği art alana bağlı olarak oluşmaktadır.

Türkçede iyi ve fena, kötü, birbirine karşıt kavramları yansıtan zıtanlamlı üç sözcüktür. Ama biz dildeki öğeleri esnek kullanabildiğimiz için öyle değişik işlevlerle görevlendiriyoruz ki, kimi zaman bu zıtanlamlı sözcükler aynı anlamı yansıtabiliyor:

1. Adamı iyi dövmüşler,

2. Adamı fena dövmüşler,
3. Adamı kötü dövmüşler

Bu üç örnekte altı çizili olarak verilen sözcüklerin cümleye kattıkların anlamın benzer olduğunu görmekteyiz.

Anlam, ek, sözcük, cümle gibi dil öğelerinin zihinde uyandırdığı izlenim ve tasarım (Hengirmen, 1999: 26.), bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, manadır. Sözcüğün söz içindeki diğer öğelerle bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biridir (Korkmaz, 1992: 8.). Berke Vardar (1998: 2), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğünde, "anlamı dil içi bağıntıların yanı sıra bağlam belirler" demektedir. Anlam, bir sözcüğün içinde bulunduğu metindeki diğer öğelerle girdiği etkileşime göre şekillendiğinden, sözcüklerin içinde bulundukları bağlam kadar anlamları vardır. Aşağıdaki örneklerin sözcüğün bağlam içinde kullanımına örnektir.

1. Gözümde dünden beri ağrı var.

2. Çekmecenin gözündeki mektubu verir misin?

3. Bu davranışın göze hoş gelmedi.

4. İki gözüm, sensiz yaşayamam.

Altı çizili sözcükler birbirinden farklı anlamlarda kullanılsa da hepsini sözlükte "göz" maddesi içinde bulabiliriz.

Bir sözcüğün anlamı, kullanıldığı kültüre, o sözcüğü kullanan bireylerin bilişsel özgeçmişlerine, en önemlisi de içinde bulunduğu bağlama göre değişiklik gösterebilir. Dili oluşturan sözcükler farklı kuruluşlar içinde bulunabildikleri gibi, değişik etkenlerle değişik anlamlar kazanabilmektedir (Aksan, 1994: 119). Bir sözcüğü ya da cümleyi bağlamdan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Örneğin, "On dakika sonra orada olacağım." cümlesini okuyan birey bu cümledeki tüm sözcüklerin anlamını bilmesine rağmen, bu mesajı anlamlandıramaz. Çünkü "on dakika sonra" iletiyi yazanın yazdığı andan sonraki on dakika mıdır yoksa alıcının okuduğu andan itibaren on dakika mıdır? Orası ise belirsizdir. Yine aynı şekilde "Ona bunu soracağım." cümlesi bağlamdan kopuk düşünüldüğünde alıcı için bir şey ifade etmez. Bu cümle konu hakkında bilgisi olan birine danışmak anlamında kullanılabileceği gibi, tehdit anlamı da taşımaktadır. Konuşma esnasında bu anlamı çıkarmak bağlamı bilmekle mümkün olurken, yazılı anlatımda ise cümlemin sonuna konulacak ünlem işareti bu cümlenin tehdit anlamı içerdiğini gösterecektir.

Benzer şekilde sözcüklerin duygu değeri vardır. Aksan'dan alınan aşağıdaki örnekler bu duygu değerini güzel bir biçimde ortaya koymaktadır:

1. Kızla delikanlı lale zamanı buluştular

2. Kızla delikanlı patlıcan zamanı buluştular

1. cümle yerine ikinci cümle söylenecek olsa uyandırdıkları duygular birbirinden farklı olacak, hatta 2. cümle gülünç bir olay gibi algılanabilecektir.

Temel Anlam

Bir Sözcük söylendiğinde zihnimizde canlanan ilk anlama temel anlam denilmektedir. Temel anlam sözcüğün doğrudan gösterdiği değere eş olan anlamdır. Diğer bir deyişle sözcük algılandığında bireylerin büyük çoğunluğu tarafından akla ilk gelen ve dış dünya ile doğrudan bağlantı kurulabilen anlamdır. Örneğin "kırmızı" sözcüğü dış dünyada kan rengini, "sandalye" sözcüğü kolları - arkalığı olan ve insanların rahatlıkla oturabileceği bir mobilya türünü betimler. Bu betimlediği anlamlar sözcüğün temel anlamını oluşturur. Literatürde asıl anlam, düz anlam, gerçek anlam gibi adlandırmalar da bu kavram için kullanılmaktadır.

1. Çocuk elini incitti.

2. Masanın camı kırıldı.

3. Herkes evin kedisini beğendi.

1 numaralı örnekteki *el* sözcüğü insan organlarından birinin adı; 2 numaralı örnekteki cam ince bir nesnenin adı ve 3 numaralı örnekteki *kedi* ise evcil bir hayvanın adıdır. Her üç örnekteki italik olarak yazılan sözcüklerin gerçek anlamında yani insan zihninde canlanan ilk anlamında kullanılmıştır.

Yan Anlam

Bir sözcüğün temel anlamından kopmadan kazandığı ikinci anlamıdır. Sözcüğün temel anlamı ile yan anlamı arasında biçimsel veya işlevsel bir benzerlik ilgisi bulunmaktadır. Dünya üzerindeki bütün dillerde sözcüklerin birden fazla anlama sahip olabilirler. Bu duruma literatürde çokanlamlılık da denmektedir (Aksan, 1997: 58.). Dildeki sözcükler temel anlamlarının yanında, temel anlamlarıyla ilgili olan, lâkin temel anlamlarının dışında yeni anlamlar kazanmışlarsa buna yan anlam denilmektedir.

Yan anlamın oluşması, "insanoğlunun kavramları kimi zaman daha etkili, daha somut, daha kolay biçimde dile getirebilmek için, aralarında biçim, işlev, amaç ilişkisi ve yakınlığı bulunan başka kavramlara dayanarak açıklamak istemesinden kaynaklanır; zaman zaman benzetmeli, nükteli anlatım eğilimini de içerir." (Aksan, 1997: 58.)

Yan anlamlar 4 şekilde oluşturulur:

1- Somuta yeni somut anlamlar eklenerek

2- Somuta yeni soyut anlamlar eklenerek

3- Soyuta yeni soyut anlamlar eklenerek

4- Soyuta yeni somut anlamlar eklenerek

Örneğin *kol* sözlükte "İnsanın omuzundan parmak uçlarına kadar olan organı" anlamında kullanılırken bu sözcüğün "Bir şeyin ayrıldığı kısımlardan her biri, şube, dal: 'Fen kolu.' 'Edebiyat kolu'" anlamı ise yan anlama işaret eder. Burada somut olan bir anlama yeni somut anlamlar eklenerek yan anlam oluşmuştur.

Mecaz Anlam

Bir sözcüğün ilgi veya benzetme yoluyla gerçek ve yan anlamı dışında kullanılmasına verilen addır. Mecaz anlam kazanan sözcük genellikle soyut bir anlama taşır. Mecaz anlam sözcüklerin asıl ve yan anlamları dışında, ilişki ve benzerlik yoluyla başka bir kavramı belirtmek üzere kazandıkları anlamdır. Örneğin *bülbül* sözcüğünün "sesi çok güzel olan kimse", *çatlamak* fiilinin "çeşitli ruhsal durumları aşırı biçimde duymak", *aç*'ın "gözü doymaz", *ölmek* fiilinin ''gücünü yitirmek', *kırmak* fiilinin ''gücendirmek" anlamları mecaz anlamlardır. Literatürde değişmece ve uzak anlam olarak da adlandırılmaktadır.

Anlambilimi

Bir dil üzerine yapılan bilimsel çalışmalar farklı düzeylerde gerçekleşir. Örneğin *sesbilimi* (phonology) dildeki sesler ve o seslerin bir sözcük oluşumundaki sürecini, *biçimbilim* (morphology) sözcük yapımında türetme ve ekleşme sürecini, *söz dizimi* (syntax) sözcüklerin cümle içerisindeki dizilimini, *anlambilimi* (semantics) ise farklı düzeylerde anlam oluşumlarını inceler. Bir dilde anlamla ilgili her şey, anlambiliminin alanına girer. Pierre Guiraud'e göre anlambilim, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkileri, gösterilendeki değişim ve oynamaları, dilsel yapıların anlamsal yönden ortaya koyduğu çeşitli olguları inceler (Guiraud, 1999:7).

Anlambilimi "Bir dili anlam yönünden ele alan, sözcük ve deyimlerin anlamlarını, anlam değişmelerini inceleyen dilbilimi dalıdır. Gelişme ve değişmelerin değil sözcük, kavram, anlam ve kapsam konularıyla eşanlamlılık, eşadlılık, çokanlamlılık gibi konuların ele alındığı anlambilimi dalı **eşzamanlı anlambilimi**; anlam olayları diye nitelendirilen anlam değişmelerinin ve söz sanatı sayılabilen deyim aktarması, ad aktarması gibi konuların ele alındığı dalı ise **artzamanlı anlambilimidir**.

Eşzamanlı Anlambilimi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eşzamanlı anlambilimi bir dilde sözcüklerin temel anlam, yan anlam, mecaz anlam, eşanlamlılık, eşadlılık, çokanlamlılık gibi konuların ele alındığı anlambilimi dalıdır. Şimdi bu kavramları üzerinde duralım.

Eşseslilik

Yazılışları ve söylenişleri aynı olan bazı sözcüklerin anlam bakımından farklı olması durumuna eşseslilik adı verilir. Ör. *dolu* (boş olmayan), *dolu* (yağan buz tanesi); *dikmek* (dik olarak durdurmak), *dikmek* (iğneyle tutturmak). Eşsesliliğin dildeki bazı ses değişmeleri sonucu ortaya çıkan örnekleri de vardır: *el* (organ) <*elig*, *el* (ülke) <*il*, *el* (yabancı). Türkçe'de alıntı kelimelerle de eş seslilik meydana gelebilir. Ör. *çay* (<Çince), *çay* (ırmak); *bar* (oyun), *bar* (<İng.), *bar* (<Yun. "hava basıncı birimi").

Yüz: 100 sayısı

Yüz: Surat

Yaz: Mevsim

Yaz: Yazma eylemi

Kara: Siyah renk

Kara: Toprak Parçası

Çokanlamlılık

Dillerde bir sözcüğün tek bir kavramı belirtmesiyle ilgili örnekler oldukça azdır. Genellikle bazı somut isimlerle terimler tek anlamlılığa örnek gösterilebilir. Örneğin *böbrek, çıban, defter, fındık; özne, noktalama, kafiye, mısra, buzul, dikit,*

Çok anlamlılık bir sözcüğün, asıl anlamı yanında bu anlamıyla ilgili başka kavramları da anlatır duruma gelmesidir. Örneğin. *oyun* sözcüğü "iskambil, tombala, saklambaç" gibi farklı nitelikleri olan şeyleri karşıladığı gibi "halk dansları, tenis, futbol" vb. spor karşılaşmaları için de kullanılır. Ayrıca dilimizde "hile, düzen" anlamına da gelir.

Çok anlamlılıkta gösterge temel anlamını yitirmeden yanına yeni anlamlar da eklemektedir. (TDK Türkçe Sözlük'te *dil* sözcüğü çokanlamlıdır:

1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı;

2. Birçok aletin uzun, yassı ve çoğu hareketli bölümleri;

3. Ayakkabı bağlarının ayağı rahatsız etmemesini sağlayan ve bağ altına rastlayan saya parçası;

4. Makaraların ve bastikaların içine yerleştirilmiş olan, üzerinden geçirilen halatı istenilen yöne çevirmeye yarayan, çevresi oluklu, küçük döner tekerlek;

5. Bazı üflemeli çalgılarda titreşerek ses çıkaran ince metal yaprak;

6. Anahtar.

Eşanlamlılık

İki veya daha çok sözcüğün aynı anlama gelmesi, ayrı sözcüklerin aynı anlamı belirtmesine eşanlamlılık denir. Örneğin *darılmak, küsmek, incinmek, gücenmek, kırılmak* eşanlamlılık gösteren sözcükleri olarak kabul edilir. Ancak günümüzde dilcilerin çoğu birden fazla sözcüğün aynı anlama gelemeyeceğini, eşanlamlı gibi görünen sözcükler arasında yakın anlamlılığın söz konusu olabileceğini ileri sürer. Eşanlamlılık bir dilin kendi sözcükleri arasında olabileceği gibi o dilin sözcükleriyle alıntı sözcükler arasında da olabilir. Çeşitli alıntı sözcüklerin bulunduğu Türkçede eşanlamlılığın bu türüne çok rastlanır.

Örneğin *dilemek, istemek / arzu etmek* (Far.) / *talep etmek* (Ar.)

öfkelenmek / hiddetlenmek (Ar.)

tasa / keder, gam, elem (Ar.) / *dert* (Far.)

eksik / noksan (Ar.)

değer / kıymet (Ar.)

Karşıt Anlamlılık

İki sözcüğün anlam bakımından birbirine karşıt olması, birbirine aykırı iki anlam belirtmesine karşıt anlamlılık diyoruz Türkçede karşıt anlamlılık, anlam ilişkileri farklı olan çeşitli sözcükler arasında görülür. Ör. *ölü / diri, sağlıklı / hasta, sıcak / soğuk, zengin / fakir, gitmek / gelmek, inmek / çıkmak, dar / geniş, büyük / küçük*. Literatürde zıtanlamlılık ve tersanlamlılık olarak da adlandırılmaktadır.

Artzamanlı Anlambilimi

Artzamanlı anlambilimi anlam olayları diye nitelendirilen anlam değişmelerinin ve söz sanatı sayılabilen deyim aktarması, ad aktarması gibi konuların ele alındığı anlambilimi dalıdır. Bu bölümde deyim ve ad aktarmaları ile anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi, genelleşme, anlam daralması, anlam genişlemesi gibi anlam olaylarını inceleyeceğiz.

Deyim Aktarması

Dünya üzerindeki her dilde, aktarmaların en yaygın olan türüdür (Aksan, 1997: 62.). Deyim Aktarması da beş başlık altında incelenmektedir:

İnsandan Doğaya Aktarma

İnsandaki organların veya vücut bölümlerinin adlarının doğadaki nesnelere aktarılarak yeni anlamlar kazanması olayına verilen addır (Aksan, 1997: 64.). İnsandan doğaya deyim aktarmaları kimi araştırmacılar tarafından ölü deyim aktarması olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni; organ adları, vücudun bölümleri gibi göstergelerin adları çeşitli ilişkiler ve çağrışımsal benzerliklerden yararlanılarak doğadaki nesneleri daha iyi anlama, anlatma ve tecrübe etmede kullanılmaktadır.

Örneğin Türkçedeki *baş* sözcüğü *dağ başı, köprü başı, çıban başı* gibi yan anlamlarda da kullanılır. Burada insan vücudundaki baş doğadaki nesneler içinde kullanılarak anlamını genişletmiştir.

Doğadan İnsana Aktarma

Doğada bulunan nesne adlarının ve sıfatların insan için kullanılmasına verilen addır (Aksan, 1997: 65.). Her dil için geçerli olan bir deyim aktarması türü de doğadaki nesnelerin adlarının insanlar için kullanılan sıfatlar olarak karşımıza çıkmasıdır. Eşek (herif), öküz (gibi) adam, keçi (gibi) inatçı, aslan (gibi) cesur, odun (gibi) kaba adam örnekleri verilebilir.

"Kiraz dudaklı" örneğinde doğada bulunan bir meyve olan *kiraz* insanın bir organını tasvir etmek için kullanılmıştır.

Doğadaki Nesneler Arasında Aktarma

Tıpkı doğadaki nesne adlarının insanlara aktarılması gibi doğadaki varlıklar arasında da yapılan aktarmalara verilen addır. Doğadaki varlıklar arasında da kimi benzerliklerle ilişkilendirilerek yapılan deyim aktarmaları dilde varlığını gösterir. Bazı bitkilere benzerliklerinden dolayı verilen *keçiboynuzu, kuşburnu, turnagagası* gibi adlar ve kimi hayvanlara *karatavuk, kırlangıçbalığı* denmesi bu türün örnekleridir (Aksan, 1997: 66.). Bitkilere veya hayvanlara bu adların verilmesi adı verilen nesneye olan benzerliklerinden kaynaklanmaktadır.

Somutlaştırma

Soyut kavramların çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesine verilen addır (Aksan, 1997: 66-67.). Mesela ezmek eyleminin Türkçe sözlükte temel anlamı "Üstüne basarak veya bir şey arasında sıkıştırarak yassılaştırmak, biçimini değiştirmek" şeklinde geçmektedir. "Çocuğu okulda çok eziyorlar" cümlesinde ise ezmek anlamı "yenmek, sindirmek, sıkıntı vermek" anlamlarında kullanılmaktadır. Burada kavram somutlaştırılarak anlatılmaktadır.

Duyular Arasında Aktarma

"Farklı duyu alanlarına ait kavramların bir araya getirilerek canlı bir anlatım sağlamasına" verilen addır (Aksan, 1997: 68.). Dokunma duyusuyla ilgili olan sıcak sıfatının duyma duyusuyla ilgili olan ses, görme duyusuyla ilgili olan bakış kelimeleriyle birlikte kullanılması bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

Ad Aktarması

Divan edebiyatında kullanılan mecaz-ı mürsel sanatına denk gelen anlatımı kolaylaştıran ve ona güç katan aktarmalara verilen addır (Aksan, 1997: 69.). Bu söz sanatında anlatılmak istenen kavram kullanılmadan o kavramın ifade edilmesi amaçlanmaktadır. Mesela hamileler için *yüklü*, *ağır ayak* ya da *iki canlı* kavramlarının kullanılması ad aktarmasına örnek olarak verilebilir.

Ad aktarması 1. *Bütün Yerine Parçanın Anılması* ve 1. *Parça Yerine Bütünün Anılması* şeklinde iki ana başlıkta toplanmaktadır.

Birincisinde bütün anlatmak üzere nesnenin parçası kullanılır. Televizyon için ekranın kullanılması gibi. İkincisinde ise nesnenin bütününün onun parçası olarak kullanılır. *Dün Galatarasay'ın maçını izledik* yerine *dün Galatasaray'ı izledik* şeklinin kullanılması gibi.

Anlam Daralması

Genel bir anlamdan dar bir anlama geçme olayına verilen addır. Yani "bir göstergenin önceden anlattığı nesne ya da devinimin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma" gelmesine verilen addır (Aksan, 1997: 90). Bir başka deyişle "bir kelimenin daha önce anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi, genel anlamdan özel anlama geçmesidir. Örneğin Eski Türkçede "çocuk, evlat" anlamına gelen *oğlan* sözcüğünün Türkiye Türkçesi'nde yalnızca "erkek çocuk" için kullanılır olması; önceleri şeftali, kayısı, zerdali ve armut gibi meyvelerin ortak adı olan *erik* sözcüğünün bugün ortak dilde yalnızca bir meyvenin adı hâline gelmesi; geniş anlamda bütün meyveleri ifade eden *yemiş* sözcüğünün halk ağzında "incir" anlamına gelmesi gibi.

Anlam Genişlemesi

Bir varlığın bir türünü veya bir bölümünü anlatan, kullanım alanları dar olan nesneleri gösteren sözcüklerin zamanla o varlığın bütününü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesidir. Örneğin Türkçe *dal* sözcüğünün zamanla dilde alıntı kelime olarak kullanılan *branş*'ın (Fr. *branche*) anlamını ifade etmesi; *yıldız* sözcüğünün yabancı dillerin etkisiyle (İng. *star*) "herkesçe sevilen, beğenilen, mesleğinde çok parlak sinema sanatçısı" anlamında da kullanılması.

Daha önce bahsettiğimiz Deyim Aktarmaları anlam genişlemesine yol açan en önemli etkenlerdendir.

"Ali yazılım alanında bir şirkette çalışmış." örneğindeki "alan" sözcüğü "düz, açık ve geniş yer" anlamına gelirken günümüzde "bir çalışma çevresi" anlamında da kullanılmaktadır:

CÜMLEDE ANLAM

CÜMLE

Anlam, yapı ve görev ilgisiyle bütünleşen söz dizisidir.

Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir olayı, bir durumu, kısaca iletmek istediğimiz şeyleri anlatmaya yarayan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir.

Cümle kurmak için en azından çekimli bir fiil şarttır. Cümle; yargı, zaman ve kişi kavramını birlikte taşıyan *gidiyorum* veya *görevliyiz* örneklerine benzer biçimde bir kelimeden oluşabileceği gibi birden çok yargı veya temel yargıya bağlı bir çok yan yargılardan da oluşabilir.

Cümlenin tek başına bir iletisi vardır. Ancak cümle kendinden önce ve sonra gelen cümlelerle birlikte düşünüldüğünde gerçek iletisine ve anlamına kavuşur. Buna *bağlam* diyoruz.

Bir cümlede kelime sayısı, anlatılmak istenilenin kısa veya uzun olmasına göre az veya çok olur. Düşüncelerin daha etraflıca anlatılması için çoğu zaman cümledeki kelime sayısını artırmak gerekir. Günlük konuşmalarda kurulan cümlelerin kurallı olup olmadığına, cümledeki kelimelerin isteği tam olarak ifade edip etmediğine pek dikkat edilmez. Konudan hareketle *en az çaba kanunu*nun bir sonucu olarak genellikle kısa cümleler kurulur hatta zaman zaman cümle bile kurmadan tek kelimeyle veya bir işaretle karşılık verilebilir. Karşılıklı konuşma cümlelerinde anlaşmayı sağlayacak belirtiler olması hâlinde cümle tek ögeden de oluşabilir:

— *Gecenin bu saatinde ne arıyorsun buralarda?*
— *Kardeşimi. (Ben kardeşimi arıyorum.)*
— *Sıcak ekmekler elini yakmaz mı senin?*
— *Yakmaz. (Benim elimi yakmaz.)* gibi.

Düşüncelerin yazılı olarak ifadesi gerektiğinde cümledeki kelime sayısı düşüncenin genişliğine göre ayarlanır. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür: Düşünceyi istenilen biçimde tam olarak anlatmaya yetmeyen az kelimeli cümlelerde ifade eksikliği hissedilir. Gerek olmadığı hâlde fazla kelimelerle uzatılmış cümleler de sevimsiz ve yersizdir. İçinde fazla kelime

bulunmadığı hâlde anlatılmak istenileni eksiksiz ifade edebilen cümle, cümlelerin en güzelidir. Özlü sözler, bu nitelikteki cümlelerdir.

Cümleye eklenen her yeni kelime, cümlenin daha açık ve anlaşılır olmasına hizmet etmelidir. Aşağıdaki örneği, cümleye eklenen her yeni kelimenin kattığı anlama göre inceleyiniz:

Geldi.
Yalçın geldi.
Yalçın dün geldi.
Yalçın, dün arabasıyla geldi.
Yalçın, dün arabasıyla köye geldi.
Yalçın, dün Almanya'dan arabasıyla köye geldi.
Oğlum Yalçın, dün Almanya'dan arabasıyla köye geldi.
Yıllardan beri yolunu dört gözle beklediğim büyük oğlum Yalçın, dün öğleden sonra Almanya'dan yeni aldığı kırmızı renkli Opel marka arabasıyla yolu hâlâ asfaltlanmayan köye, tozu dumana katarak geldi.

Bu cümleyi daha da uzatmak mümkündür. Önemli olan, çok kelimeyle uzun cümleler kurmak değildir. Düşüncenin genişliğine ve kavratılmak istenilen anlam inceliğine göre uygun kelimeleri seçip bunları dilin kuralları içinde bir sıraya koymaktır.

ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

1- Olumlu Cümle:

Bir yargının gerçekleştiğini, bir işin olduğunu ya da bir şeyin bir yerde var olduğunu bildiren cümlelerdir. Bu cümlelerin yüklemi varlık, olma veya bulunma bildirir:

Kurt kocayınca, köpeğin maskarası olur.(Atasözü)

Gerçek belirince yalan ortadan kalkar.(Atatürk)

Para ile satın alınan sadakat, daha fazla para ile de satılır.(Seneca)

Beklediğimiz haber, nihayet geldi.

2- Olumsuz Cümle:

Yargının gerçekleşmediğini, yapılmadığını, bir şeyin bir yerde var olmadığını bildiren cümleler, anlam bakımından olumsuzdur. Fiil cümleleri *–ma-, -me-* olumsuzluk eki ile, isim cümleleri *değil* veya *yok* kelimesi olumsuz yapılır:

Bundan sonra kimseyi kandırmayacak.

"Bu güler yüzlü adam ben değilim." (Cahit Sıtkı Tarancı)

Cebimde beş kuruş para yok.

3- Soru Cümlesi:

Herhangi bir şeyi öğrenmek için soru unsurlarıyla kurulan cümleler, soru cümlesidir. Soru cümleleri genellikle, soru eki *mı (mi, mu, mü)* ile yapılır. Ayrıca *hani, hangi, kim, kaç, nasıl, ne, neden, niçin* gibi soru kelimeleriyle de soru cümleleri kurulur. Soru cümlesi olumlu veya olumsuz olabilir:

Doktor içeride mi?

Hangi konuyu anlamadınız?

Niçin bu kadar geç kaldınız?

Yeni sınav yönetmeliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Üniversitemizi nasıl buldunuz?

Cümlede soru eki hangi kelimeden sonra gelirse onu sorar:

Deniz dün arabasıyla geldi mi?

Deniz mı dün arabasıyla geldi?

Deniz dün mü arabasıyla geldi?

Deniz dün arabasıyla mı geldi?

Not: Soru ekinin her zaman ayrı yazılması gerektiğini unutmayınız.

4- Ünlem Cümlesi:

İçinde ünlem ya da ünlem değeri taşıyan söz veya söz grupları bulunan cümlelerdir. Coşku, heyecan, bağırma, çağırma, şaşırma, uyarı, dikkat …gibi hitap ve duyguları belirtmede kullanılır.

Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz!

Ne vefalı komşumuzdun sen Fahriye abla!

Eyvah yandık Mahmut hoca geliyor!

CÜMLELERDE ANLAM KAYMALARI

Bazı cümlelerde değişik vurgular yapmak amacıyla yapı ve anlamca kaymalar olabilir.

1-Yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümleler anlam bakımından olumlu olabilir:

Artık seni kimse kandıramayacak.
Bu adam hiç yalan konuşmaz
Sizi artık üzmeyeceğim

Cümlede iki olumsuz unsurun bulunması cümlenin anlamını olumlu yapar:

Nasıl cevap vereceğini bilmiyor değildi.(=biliyordu)

Allah'tan korkmayan yoktur.(=herkes korkar)

Bu vatan için neler yapmadık.(=her şeyi yaptık)

2-Yapı bakımından olumsuz-soru olan bazı cümleler anlam bakımından olumluluk kazanabilir:

Siparişlerinizi getirmez olur muyum. (=getiririm)

Bayrakları bayrak yapan üstündeki kan değil midir?

3-Yapı bakımından soru olan bazı cümleler olumsuz bir anlam kazanabilir:

Matematik sınavından 95 almak kolay mı? (Kolay değil.)

Babamın yanında hiç, sigara içebilir miyim? (İçemem.)

4-ne.....ne bağlama edatıyla kurulan cümleler de anlam bakımından olumsuzdur. Cümlede bu unsur varsa yüklem mutlaka olumlu olmalıdır:

Ne sevenim var, ne soranım var.

Ne hasta bekler sabahı Ne taze ölüyü mezar

Ne de şeytan, bir günahı Seni beklediğim kadar. (Necip Fazıl)

ANLATIM TEKNİKLERİ

Kompozisyonda konun niteliğine ya da türüne göre değişik anlatım şekillerinden biri ya da birkaçı bir arada kullanılabilir. Herhangi bir konuyu konuşmaya veya yazmaya başlamadan önce hedefler ve amaçlar belirlenir. Bu amaçları gerçekleştirmek için sadece birikim yeterli olmaz. Bilginin, birikimin, deneyimin önemli olması kadar bunların muhataba anlatılış biçimi ve üslûbu da önemlidir. Konuya uygun olmayan bir anlatım biçimi, plânlanan hedeflere ulaşmayı güçleştirir. Esasen edebî türlerin ayrı ayrı adlandırılmasında bu üslûp farkının önemli bir payı vardır. Meselâ; *düşünce yazıları* başlığı altında toplanabilen makale, deneme, fıkra, sohbet gibi türler üslûp farklılıkları sebebiyle ayrı ayrı adlandırılmıştır.

Anlatılmak istenenler için hangi tür seçilirse seçilsin ifade; mutlaka doğru, açık, duru, yalın ve etkili olmalıdır. Ancak bu özellikleri taşıyan bir anlatım, (okuyucu veya dinleyici) nazarında başarılı olur.

Yukarıda etkili ve güzel bir yazı yazabilmek için nelerin bilinmesi gerektiği üzerinde durduk. Şimdi, konuya en uygun anlatım biçimini doğru seçebilmek için belli başlı anlatım biçimleri ve bunların özellikleri üzerinde duralım:

1. Açıklama, 2. Tartışma, 3. Kanıtlama, 4. Hikâye etme (Öyküleme), 5. Tasvir etme, 6. Konuşmalı anlatım (Diyalog), 7. Özlü anlatım, 8. Manzum anlatım

AÇIKLAMA

Açıklama, herhangi bir şey hakkında okuyucuya (veya dinleyiciye) ayrıntılı bilgi (veya haber) vermek, bir şeyi öğretmek gerektiği zaman kullanılan bir anlatım biçimidir. Okuyucu veya dinleyicinin zihninde beliren *kim, ne, nasıl, niçin, ne zaman* gibi soruların cevapları açıklama yoluyla verilerek üzerinde durulan konu açıklığa kavuşturulur.

Açıklama biçimi atasözleri, öz deyişler, seçme mısralar gibi özlü sözlerin yorumunda daha çok kullanılır. Makale, deneme, sohbet, eleştiri vb. gibi edebî yazılarda da yeri geldikçe açıklama yoluna başvurulabilir. Konunun açıklanmasında tanımlama, karşılaştırma, örnekleme, sınıflandırma gibi yollardan da yararlanmak mümkündür.

Herhangi bir özlü sözü açıklamak gerektiği zaman önce, verilen sözdeki kelimelerin anlamları üzerinde durulur. Özlü sözlerde kelimeler, çoğunlukla gerçek anlamları dışında, (mecaz anlamlarıyla) kullanıldığı için bu anlamın doğru tespit edilmesi ve buna göre sözün doğru anlaşılması çok önemlidir. Konu bu şekilde belirlendikten sonra yukarıda anlatılan *kompozisyon yazmada kullanılacak plân*a göre düşünceler açıklanır.

TARTI**Ş**MA

Tartışma, herhangi bir konuda, okuyucuyu (veya dinleyiciyi) kendi gibi düşünmeye yönlendirmek ve onların yanlış kanaatlerini değiştirmek isteyen yazarların başvurduğu anlatım biçimidir. Bu yöntem çok yaygın olarak kullanılan bir anlatım biçimi olmasına rağmen, genellikle açıklamayla birlikte kullanılır. Tartışmadan amaç yanlış anlayışları ortadan kaldırmaktır. Bu anlatım biçiminde önce, değiştirilmek istenen düşünce ele alınır, daha sonra örnekleme, açıklama, karşılaştırma gibi yollarla düşüncenin yanlışlığı bir anlamda ispatlanmaya çalışılır. Açık oturum, panel, forum, münazara, makale gibi türlerde tartışma biçimi daha çok kullanılır.

Doğruluğu herkesçe kabul edilen konular üzerinde tartışmak yersizdir. Farklı anlayışların bulunduğu, birbirine zıt konular tartışma için daha uygundur. Tartışmada, savunulan konuyla ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olunmalı, nesnel davranılmalı, konu saptırılmamalı ve amacından uzaklaştırılmamalıdır.

KANITLAMA

Ortaya atılan herhangi bir konu, düşünce, görüş veya yargıyı okuyucuya (veya dinleyiciye) kabul ettirmek için başvurulan anlatım biçimine *kanıtlama* (ispat yoluyla anlatım) denir. Bu anlatım biçimi -genellikle- makale, deneme, fıkra, eleştiri gibi yazılı türlerle; konferans, açık oturum, münazara gibi sözlü kompozisyonlarda kullanılır.

Kanıtlamada önce, kişiye ait düşünceler (yargılar, kanaatler ...) ortaya konur, sonra bu kanaatlerin doğruluğunu ispatlayacak delillerden, belgelerden de yararlanılarak dinleyici veya okuyucu ikna edilir. Bu anlatım biçiminde bir başka üslûp olarak da önce yazarın katılmadığı zıt düşünceler söylenir sonra bunların yanlışlığı belgeleriyle ispatlanır.

H**İ**KAYE ETME (Öyk**ü**leme)

Yaşanmış veya yaşanması mümkün olayların kişi-yer-zaman unsurlarına dayalı olarak anlatılmasıdır. Daha çok hikâye, roman, tiyatro, hatıra, seyahat, biyografi gibi türlerde en fazla kullanılır. Yaşanan veya tasarlanan olay, hikâye plânındaki sıraya göre birinci veya üçüncü kişinin ağzından yazılı veya sözlü olarak anlatılır. Bu anlatım biçiminde düşünceyle olay iç içe verilir ve her şey hareket hâlinde anlatılır. Hikâye etmede olay, temel unsur olarak kullanılır. Yer, zaman ve kahramanlar diğer unsurlardır.

Bu anlatım biçimi, yukarıdaki edebî türlerde kullanıldığı gibi yemek tarifleri, problem çözümleri, deney anlatımları gibi bilgilendirme veya beceri kazandırmayı amaçlayan anlatımlarda da kullanılabilir.

TASVİR ETME (Betimleme)

Tasvir, Arapça bir kelime olup kelimelerle resim çizme, yani herhangi bir varlığın rengini, kokusunu, tadını, görünüşünü, özelliklerini... anlatma ve canlandırma (bir anlamda yazıyla resmetme) demektir. Çevremizde bulunan hemen her şeyi, her olayı tasvir yoluyla anlatmak mümkündür.

Tasvir başlı başına bir edebî tür olmadığı hâlde hikâye, roman ve tiyatro gibi eserlerde olayların, varlıkların, mekânın anlatımında vazgeçilmez bir yoldur. Tasvirin başarısı yazanın iyi gözlem yapmasına, duyulardan olabildiğince yararlanmasına, kendinden bir şeyler katmasına ve plânlı olmasına bağlıdır. Eşyayı veya manzarayı sadece dış görünüşüyle, bir sıraya koymadan uzun uzadıya, gelişigüzel anlatmak okuyucuyu sıkar, bıktırır. Tasvir edilenler karşısında duyulan hislerin anlatıma dahil edilmesi, tasvire canlılık katar, ruh verir. Dış dünyayı beş duyusuyla algılayan yazar, tasvir ederken duyularından yararlanır, benzetmeler yapar, kendi hislerini, öznel değerlendirmelerini de tasvire katar; ama bunda aşırılığa gitmez. Yazıyı dağınıklıktan kurtarmak ve okuyucunun anlatılan yeri veya nesneyi zihninde daha kolay canlandırmasını sağlamak için, konunun özelliğine göre, anlatılanı (yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya, uzaktan yakına, yakından uzağa, soldan sağa, genelden özele, özelden genele, dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya, büyükten küçüğe... gibi) bir sıraya koymak gereklidir.

İnsanı konu alan tasvire *portre* denir.

DİYALOG (Konuşmalı Anlatım)

Herhangi bir konu üzerinde iki veya daha çok kimsenin karşılıklı konuşturulduğu anlatım biçimine *konuşmalı anlatım (diyalog)* denir. Tiyatro eserlerinin tamamı bu anlatım biçimiyle kaleme alınır. Açık oturum, panel, forum, münazara, mülâkat ve röportaj gibi uygulamalar da diyalog tarzında yapılır. Hikâye, roman, sohbet, fıkra gibi türlerde anlatıma canlılık kazandırmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için yeri geldikçe konuşmalı anlatımdan yararlanılır.

Konuşmalı anlatımda aşağıdaki hususlara dikkat edilir:

a) Kişilerin konuşmaları kendi karakterlerine, toplumdaki yerlerine, mesleklerine uygun ve tabiî olmalıdır. Öğretmenin bir öğretmen gibi, annenin bir anne gibi, doktorun da bir doktor gibi... konuşturulması gerekir

b) Konuşmalar, okuyucuyu bıktıracak derecede uzatılmamalıdır.

c) Cümleler, konuşma dilinin özelliklerine uygun biçimde düzenlenmelidir.

d) Sözün gelişinden kimlerin konuştuğu açıkça anlaşılıyorsa gereksiz açıklamalara ve ayrıntılara yer verilmez.

e) Karşılıklı konuşmalar, konuşma çizgisiyle (—) gösterilir. (Amerikan tipi yazılarda konuşma çizgisi kullanılmamakta, bunun yerine konuşmalar, tırnak işareti içinde verilmektedir.) Konuşma çizgisinin her zaman paragrafa konması gerektiği unutulmamalıdır. Bir kişinin sıra kendindeyken peş peşe söylediği cümlelerin her biri için konuşma çizgisi tekrarlanmaz. Konuşanın değiştiğini, sözün başkasına geçtiğini göstermek gerekince, konuşma çizgisi tekrar konur.

ÖZLÜ ANLATIM

Özlü anlatım, yorumlandığı zaman çok geniş anlamlar çıkabilecek bir konunun az, öz ve etkili olarak ifade edilmesidir. Okuyan veya dinleyen üzerinde çabuk, kesin ve güzel bir etki bırakan bu anlatım biçimine deyimlerde, atasözlerinde, özdeyişlerde ve bazı manzum parçalarda rastlanır.

(Necip Fazıl)

MANZUM ANLATIM

Duygu, düşünce ve hayâllerin belli nazım türleriyle (genellikle) ölçülü ve kafiyeli olarak kulağa da hoş gelecek biçimde ifadesine *manzum anlatım* denir. Günümüzde, şiirlerde ve bazı tiyatro eserlerinde bu anlatım biçimi kullanılmaktadır. Diğerleriyle karşılaştırıldığında az olmakla birlikte manzum hikâyeler, masallar ve mektuplar da vardır.

DİLEKÇE İÇİN GENEL KURALLAR:

1-Dilekçe çizgisiz beyaz kâğıda (A4) yazılır. Teksir kâğıdı, çizgili kâğıt veya yarım kâğıt kullanılmaz. Dilekçe metni genellikle kısa olur. Ancak bazı özel durumlarda kâğıdın ön yüzü yeterli olmazsa kağıdın arka yüzüne yazılmaz ikinci bir kâğıt kullanılır.

2-Türkçe ve Latin harfleri ile yazılmalıdır. Yabancıların verecekleri dilekçelerde de aynı şart aranır.

3-Dilekçe bilgisayarla, daktiloyla veya (mavi mürekkepli) dolma kalemle yazılır. Tükenmez kalemle veya kurşun kalemle dilekçe yazılmaz. İmza el ile olmalıdır. Bu mümkün değilse, mahkemece veya noterce tasdikli bir işaret de kullanılabilir. Anonim veya müstear isimli şekilde imzalı dilekçeler olmamalıdır.

4-Dilekçeye sorunla ilgilenecek kuruma (veya makama) hitapla başlanır. Hitaplar kurumun idarî yapısına uygun olmalı ve eksiksiz yazılmalıdır: *Ankara Valiliğine, Erbaa Kaymakamlığına, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğüne,* gibi. Dilekçe büyük bir kurumda bir alt birimi ilgilendiriyorsa hitapta bu belirtilebilir:

RAPOR

Herhangi bir konuyu, olayı veya durumu incelenmekle görevlendirilen kişi veya kişilerin, yaptıkları araştırmanın sonuçlarını ilgili yere bildirmek üzere yazdıkları inceleme yazısına *rapor* denir. Bir kişinin hazırladığı rapora *kişisel rapor;* bir komisyon tarafından hazırlanan rapora da *ortak rapor* denir.

Raporlar, konunun uzmanları veya ilgilileri tarafından hazırlanır. Deney raporu, öğrenci raporu, sağlık raporu, bilirkişi raporu, polis raporu, hava raporu, hakem raporu, iskân raporu, kaza raporu, jüri raporu, yarışma raporu, tez raporu, müfettiş raporu, inceleme komisyonu raporu, bütçe raporu, öğretmen raporu gibi konularına göre adlandırılan raporlar hemen her alanda ve her eser üzerinde hazırlanabilir. Rapor konusu çok çeşitli ve birbirinden ayrı özellikler gösterdiği için her alana uyacak ortak bir rapor formu hazırlanamayabilir. Ancak hemen her raporda göz önünde bulundurulması gereken veya aranılan nitelikler şöyle sıralanabilir:

1. Öncelikle rapor hazırlayan kişi veya kişilerin o konunun uzmanı olması veya o konu ile yakından ilgili bulunması gerekir.

2. Yazılması gereken raporun konusunun iyi kavranmış olması gerekir.

3. Hazırlanacak raporun sağlıklı ve güvenilir olabilmesi için o konu ile ilgili kaynakları iyi tanımak gerekir.

4. Raporda kullanılacak kaynaklardan elde edilen malzemenin etkili, çarpıcı, inandırıcı ve doyurucu bir nitelikte olması gerekir.

5. Rapor hazırlanırken objektif davranmak esastır.

6. Bilimsel çalışmaları değerlendirirken raporların bilimsel ölçüler içinde hazırlanması gerekir.

7. Raporda ileriye sürülen olumlu veya olumsuz görüşlerin kesin deliller ile somut bir biçimde açıklanması gerekir.

8. Raporlar, belli bir plân çerçevesinde hazırlanmalıdır. Önce raporun niteliği tanıtılmalı, olumlu veya olumsuz yönleri nedenler ve niçinler ile tartışılmalı, sonunda varılan yargı açıkça belirtilmelidir.

9. Raporlar, gereksiz ayrıntıya girmeden özlü bir biçimde sınırlandırılmalıdır.

10. Raporlar, açık ve net bir ifade tarzı ile kaleme alınmalıdır. Cümleler düzgün olmalı, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek ifadelerden kaçınılmalıdır."

Okulda yapılan deneyleri rapor etmek için kullanılabilecek formu görmek için tıklayınız..

Herhangi bir konuda konunun uzmanları tarafından yalnızca doğruyu ve gerçeği ortaya koymak amacıyla araştırma, inceleme, gözlem ve denemeye dayanılarak hazırlanan sanat endişesi taşımayan yazılardır.

Tutanaklar, yalın ve açık bir üslûpla, sanat yapma kaygısından uzak, kişisel görüş ve yorumlara yer verilmeden aynen yazılır.

ÖZGEÇMİŞ

Herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından özel bir amaçla istenen ve kişinin hayatını, yeteneğini, iş yapma gücünü ortaya koyan (belgeleyen) tanıtım yazısına *öz geçmiş* denir.

Öz geçmiş, genellikle bir işe başvuru sırasında adaylar hakkında ön bilgiler edinmek üzere işveren konumundaki kişi veya kurumlarca istenmektedir. Bazen de personelin tanıtımı için hazırlanan kataloglarda veya web sayfalarında kullanılmak üzere öz geçmiş istenmektedir.

Başvurulan işin niteliğine göre istenen bilgilerde bazı farklılıklar olmakla birlikte öz geçmişte, kimlik bilgileri, eğitim durumu, iş deneyimi ve kişisel başarılar gibi bilgiler yer alır. Bazı kurumlar, öğrenmek istedikleri bilgileri içeren hazır formlar kullanmaktadırlar. (Aşağıda örnek olarak düzenlenmiş öz geçmiş formu verilmiştir.) Hazır formların kullanılmadığı yerlerde öz geçmiş yazılırken, özellikle belirtilmesi gerekenler dikkate alınır ve kişinin kendi üslûbuna göre yazılır. Verilen bilgiler kadar bilgilerin sunuluş biçiminin de önemli olduğu unutulmaz; bir başkasının öz geçmişine bakarak aynı üslûpla öz geçmiş yazılmaz.

Öz geçmiş yazarken öz geçmiş isteğinde bulunan kurumun (kuruluşun veya kişinin) amacı bilinmeli ve sadece bu amaca yarayacak bilgiler kısa, açık, doğru ve abartısız bir üslûpla yazılmalıdır. Öz geçmişte yer alan bilgilerin belgelendirilebilir olmasına özen gösterilmelidir. İsteniyorsa (son zamanlarda çekilmiş) bir fotoğraf da öz geçmişe eklenebilir.

Öz geçmiş, sayfa düzenine, imlâya ve noktalamaya da dikkat edilerek sağlam cümlelerle özenle hazırlanmalıdır. Bu özen, her hâliyle ilgilerce hissedilmelidir. Öz geçmişin kişinin doğru ve olumlu tanınabilmesi bakımından ilk adım olduğu unutulmamalıdır.

SÖZCÜK DÜZEYİNDE DİL YANLIŞLARI

1.Anlamca Birbiriyle Karıştırılan ve Yanlış Anlamda Kullanılan Sözcükler

Birbirlerine yazılış ve okunuş bakımından çok benzeyen veya aralarında ilgi ya da yakınlık bulunan; fakat anlamları farklı olan bazı sözcüklerin cümlede birbiri yerine kullanılması anlatım bozukluğuna neden olmaktadır. Bu tür anlatım bozuklukları, sözcüklerin anlam farklılıklarının tam olarak bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Örnek Cümleler :

- Odayı ağır bir yemek kokusu kapsamıştı. (kaplamıştı)
- Çok üzgün olmasına karşılık, bunu belli etmemeye çalışıyordu. (karşın)
- Bu iki elbise arasında desen bakımından hiçbir ayrıcalık yoktur. (ayrım)
- Bu önemli haber bütün televizyon kanallarında yayımlandı. (yayınlandı)
- Babasına soru sorarken oldukça çekimser davranıyor. (çekingen)
- Öğrencilerin sınavda başarılı olması, derslerle ilgilenmelerine bağımlıdır. (bağlıdır)

2-Gereksiz Kullanılan Sözcükler

- Türkçede doğru bir cümle, anlatılmak isteneni en sade en duru haliyle verebilen cümledir. Gereksiz sözcük kullanımı bu duruluk ilkesine aykırıdır. Bir duygu, bir düşünce gerektiği kadar sözcük kullanarak anlatılmalı, yani cümlede gereksiz sözcüklere yer verilmemelidir.
- Bir sözcük cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bir daralma, bir değişme olmuyorsa o sözcük gereksiz kullanılmış demektir. Aşağıdaki altı çizili kelimelerin olması, kırmızı ile belirtilen kelimeleri gereksiz kılmıştır.

Örnek Cümleler ::

- Bu olaya verilen tepkiler kişiden kişiye göre değişir.
- Tatile ailesiyle birlikte gitti.
- Acemi olan şoförle yolculuk yapar mı?
- Adam, kapının önünde duran kadının kulağına alçak sesle bir şeyler fısıldıyordu.
- En yakın arkadaşıyla aşağı yukarı iki üç yıldan beri görüşmüyor.

3-Anlamca Çelişen Sözcüklerin Kullanımı

- Anlatımı düzgün bir cümlede okuyucuyu şüpheye düşürecek, şaşırtacak, yanıltacak birbiriyle çelişen İfadeler bulunmamalıdır. Anlamca birbirine karşı ya da birbiriyle çelişen sözlerin aynı cümlede kullanılması da bir anlatım bozukluğu nedenidir. Bu tip anlatım bozuklukları genellikle “kesinlik” ve “olasılık” belirten sözcüklerin bir arada kullanılmasından kaynaklanır. Gereklilik kipi “-malı, -meli” eklendiği sözcüğe olasılık anlamı da kattığından bu kiple birlikte kesinlik belirten bir sözcüğün kullanılmış olup olmadığına bakılmalıdır.

Örnek Cümleler :

- Belki onun da gelmemesinin bir nedeni vardır mutlaka.
- Beni kesinlikle gördüğünü sanıyorum.
- Bu iş tam olarak bitti sayılır.
- Bu konuda anlatılanlar hiç kuşkusuz doğru olmalıdır.
- Bundan tam on yedi yıl kadar önce de böyle bir olay yaşamışlar

4-Atasözü ve Deyimin Yanlış Kullanımı

Bu tip anlatım bozukluklarının bulunduğu cümlelerde vurgulanmak istenen düşünce, atasözü veya deyimle daha da kuvvetlendirilmeye çalışılır. Ancak anlatılmaya çalışılan düşünce ile kullanılan atasözü veya deyim anlam olarak birbiriyle aynı düşünceyi ifade etmemektedir. Ayrıca atasözleri ve deyimlerin kalıplaşmış anlamları vardır, bu yüzden cümlede kendi anlamlarının dışında kullanıldıklarında da anlatım bozukluğuna sebep olur.

Çözümlü Örnek Cümleler

Şimdi anlatacaklarıma dikkatlice kulak kabartın.

(Kulak kabartmak: gizlice dinlemek) (Yanlış)

(Kulak vermek: dikkatlice dinlemek) (Doğru)

Kadıncağız öyle kötü bir adamla karşılaşmış ki dostlar başına.

(Dostlar başına : iyi dilek sözü)

(Düşman başına: kötü dilek sözü)

Bugüne kadar yaptığım bütün iyiliklere göz yumdu.

(Göz yummak: bağışlamak, görmezden gelmek)

Kardeşimin sevinçten etekleri tutuşmuştu.

(Etekleri tutuşmak: çok telaşlanmak)

(Etekleri zil çalmak: çok sevinmek)

Ona yardım etmek istiyorsan elinden geleni ardına koyma.

(Elinden geleni ardına koymamak: olabilecek tüm kötülükleri yapmak)

(Elinden geleni yapmak: gücünün yettiğini yapmak)

Ayrıca deyim ve atasözleri kalıplaşmış oldukları için sözcüklerin yerleri değiştirilemez ve mevcut sözcüklerin yerine başka bir sözcük kullanılamaz. Parantez içindeki kelimeler doğrusu olup anlatım bozukluğunu giderecek kelimelerdir.

Örnek Cümleler :

Fazla naz insanı usandırır. (aşık)

Çocukların gürültüsünden rahatsız olunca hepimizi kafasından savdı. (başından)

Baştan tırnağa muayene olmuştu. (ayağa)

Ay ışığında dut silkilmez. (ceviz)

5-Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Anlatımda sözcüklerin gerektiği yerde kullanılmaması, cümlede anlam karışıklığı yaratır ve söylenilenlerin ters ya da yanlış anlaşılmasına yol açar. Özellikle sıfat ve zarf gibi nitelik, miktar vs belirten sözcüklerin yanlış yerde kullanılması

anlatımda belirsizliğe neden olur. Bu tip cümleler okuyucuya, cümleden iki farklı anlam çıkarmasına yol açar ki biri bu cümlenin ifade ettiği anlamken diğeri okuyucunun algıladığı anlamdır. Eğer bir cümleden iki farklı anlam çıkarabiliyorsanız o cümledeki anlatım bozukluğunu bulmuşsunuz demektir.

Çözümlü Örnek Cümleler:

Ağrısız kulak delinir.

Doğrusu = Kulak ağrısız delinir.

Onlara sık sık sevdiğini söylüyor.

Doğrusu = Onlara sevdiğini sık sık söylüyor.

Bu olayla ilgili kısaca bildiklerini anlattı.

Doğrusu = Bu olayla ilgili bildiklerini kısaca anlattı.

Sırada bekleyen hastalar içinde ilk odaya ben girdim.

Doğrusu = Sırada bekleyen hastalar içinde odaya ilk ben girdim.

6- Kişi Zamirinin Yanlış Kullanımından Kaynaklanan Bozukluklar:

Kişi zamiriyle kurulan tamlamalarda bazen kişi zamiri söylenmeyebilir. Bu tip cümlelerde kastedilen şahsın kim olduğunu anlamakta güçlük çekilir. Birden çok zamir çağrışımı anlam belirsizliğine yol açar. “Kimin, neyin” sorusunun cevabını almakta zorlandığımız cümlelerde bu tip anlatım bozuklukları mevcuttur diyebiliriz.

Çözümlü Örnek Cümleler:

Kardeşinin hastalanması beni çok üzdü.

(Senin kardeşinin mi onun kardeşinin mi hastalanması)

Borçlarını bir an önce öde.

(Onun borçlarını mı kendi borçları mı)

Ne yaparsam yapayım söylediklerini anlamakta güçlük çekiyorum.

(Senin söylediklerini mi, onun söylediklerini mi?)

7- Mantık Hataları

Anlatılanların mantığa ters düşmesi de bir anlatım bozukluğu nedenidir. Bu tip cümleler dil bilgisi açısından düzgün olsa dahi anlam yönüyle cümlenin bütününe bakıldığında içinde mantığa aykırı durumlar barındırır. Bu yüzden anlatım bozukluğunun zor anlaşıldığı cümle tipleridir.

Örnek Cümleler

Her Salı, kardeşimin yanına gider; orada on gün kalırdım.

Seninle sık sık hatta arada bir görüşmek isterim.

Hükümet, 280’e karşı 210 oyla güvenoyu aldı.

Okula gitmiyor, hatta hiç ders çalışmıyordu.

Dişteki iltihaplanmalar tedavi edilmezse ölüme hatta romatizmaya yol açabilir.

1-Yüklem Eksikliği :

İki farklı yargının tek eylemsiye veya tek yükleme bağlanması, çoğu kez yargılardan birinin eylemsiyle ya da yüklemle uyumsuzluğuna neden olur ve bu durum anlatım bozukluğu yaratır. Bu durumda her farklı yargıyı ayrı bir yan cümleye ya da yükleme bağlamak anlatım bozukluğunu ortadan kaldırır. Örnek :

Çok az veya hiç çalışmadan sınava girdiler.

İş konusunda ben onu, o da beni etkilemek istemez.

İş konusunda ben onu etkilemek istemem, o da beni etkilemek istemez.

Hava açık; ama sıcak değildi.

Hava açıktı; ama sıcak değildi.

2-Yüklem Uyuşmazlığı :

Sıralı cümlelerde yüklemlerin kip ve kişi ekleri yönünden uyumlu olmaları gerekir. Bu eklerin uyumsuzluğu anlatım bozukluğu yaratır. Örnek : Sabahları bana uğrar, okula birlikte giderdik.

Sabahları bana uğrardı, okula birlikte giderdik.

Badana boya bitmiş, evi yerleştirecektik.

Badana boya bitmişti, evi yerleştirecektik.

Bu konuda seyircilerle biz eleştirmenler bir kez daha ters düştü sanırım.

Bu konuda seyircilerle biz eleştirmenler bir kez daha ters düştük sanırım.

Birleşik cümlelerde, yan cümlenin yüklem çatısıyla temel cümlenin yüklem çatısı, etkenlik ve edilgenlik yönünden uyumlu olmalıdır. Birinin çatısıyla temel cümlenin yüklem çatısı, etkenlik ve edilgenlik yönünden uyumlu olmalıdır. Birinin çatısı etkenken diğerinin edilgen olması, çatı uyumsuzluğuyla ilgili anlatım bozukluğu oluşturur. Sıralı cümlelerde yer alan yüklemlerin de çatılarının etkenlik edilgenlik yönünden uyumlu olması gerekir. Örnek :

Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor, saatlerce aynı şeyler konuşuyordu.

Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor, saatlerce aynı şeyler konuşuluyordu.

Midesinden şikayeti olanlara fazla kızartma yememesini tavsiye ediyorlar.

Midesinden şikayeti olanlara fazla kızartma yememelerini tavsiye ediyorlar.

3- Nesne Yanlışları :

a) Nesne-Yüklem Uyuşmazlığı : Bu uyuşmazlık, bileşik cümlelerde nesnenin, ilk cümlenin yüklemine uymamasından kaynaklanır. Bu bozukluk ikinci cümleye dolaylı tümleç, edat tümleci veya nesne eklenerek giderilebilir. Örnek :

Beni hiçbir zaman unutmadı, her zaman mektup yazdı.

Beni hiçbir zaman unutmadı, her zaman bana mektup yazdı.

Çocuğun gözlerindeki yaşı silip, yerine oturttu.

Çocuğun gözlerindeki yaşı silip, çocuğu yerine oturttu.

b) Nesnelerin Yapısal Uyuşmazlığı : Bir cümlede aynı eklerle türetilen birden çok eylemsi, nesne görevinde kullanılabilir. Bu nesnelerin ekleri farklı kullanılmışsa bunlar arasında yapısal uyumsuzluk oluşur ve bu uyumsuzluk anlatım bozukluğu yaratır. Örnek :

Seni anladığımı ve onaylayışımı gözden kaçırmazdın sanmıştım.

Seni anladığımı ve onayladığımı gözden kaçırmazdın sanmıştım.

Ne gelişini ne de gittiğini gördüm.

Ne gelişini ne de gidişini gördüm.

4- Özne Yanlışları :

Sıralı ve bağlı bileşik cümlelerde ortak olarak kullanılan öznenin bütün yüklemlere uyması gerekir. Özne, bu eylemlerden birine uymazsa cümlede özne yüklem uyuşmazlığı ortaya çıkar. Bu tür anlatım bozuklukları, her farklı yargıya ayrı bir özne kullanılmasıyla giderilebilir. Ayrıca özneyle yüklem arasında, kişi yönünden ve tekillik çoğulluk yönünden bir uygunluk da olmalıdır. Örnek :

Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve ikinci baskıya girecek.

Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve kitap ikinci baskıya girecek.

O resimlerinde pastel renkleri kullanmış, bu nedenle çok çabuk satılmış.

O resimlerinde pastel renkleri kullanmış, bu nedenle resimleri çok çabuk satılmış.

5- Tümleç Yanlışları :

a) Zarf Tümleci-Yüklem Yanlışları : Bileşik cümlelerde, zarf tümleci ortak olmadığı halde, bütün yüklemler için ortak öğe kabul edilirse, anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Bu anlatım bozukluğu, ikinci cümleye bir zarf tümleci ilavesiyle giderilebilir. Bu nedenle bu anlatım bozukluğunun diğer adı, zarf tümleci eksikliğidir. Örnek :

Her zaman senin yanındayım, seni yalnız bırakmayacağım.

Her zaman senin yanındayım, hiçbir zaman seni yalnız bırakmayacağım.

Hiçbir zaman kendini düşünmedi, ailesinin mutluluğu için çalıştı.

Hiçbir zaman kendini düşünmedi, her zaman ailesinin mutluluğu için çalıştı.

b) Edat Tümleci-Yüklem Yanlışları : Bileşik cümlelerde, edat tümleci durumundaki öğe, ortak olmadığı halde ortak kabul edilirse anlatım bozukluğu meydana gelir. Bu uyuşmazlık ikinci cümleye uygun bir tümleç ya da nesne eklenerek giderilebilir. Aynı şekilde bir dolaylı tümleç, nesne ya da öznenin yüklemle uyum sağlamayış nedeni bir edat tümleci eksikliği olabilir. Örnek :

Akşamları kitapçıya uğrar, saatlerce sohbet ederdi.

Akşamları kitapçıya uğrar, saatlerce onunla sohbet ederdi.

Arkadaşımın babası geldi, bir süre sohbet ettik.

Arkadaşımın babası geldi, bir süre onunla sohbet ettik.

c) Dolaylı Tümleç-Yüklem Yanlışları : Bileşik cümlelerde ortak olarak kullanılan dolaylı tümlecin, ilk cümlenin yüklemine uyarken ikinci cümlenin yüklemine uymadığı görülebilir. Böylece tümleç-yüklem uyuşmazlığı ile ilgili anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Örnek : Kadına her fırsatta bağırıyor, sürekli aşağılıyordu.

Kadına her fırsatta bağırıyor, kadını sürekli aşağılıyordu.

Sana her konuda güveniyor ve yardım bekliyoruz.

Sana her konuda güveniyor ve senden yardım bekliyoruz.

6-Tamlama Yanlışları :

a) Ad Tamlaması Yanlışları : Bir ad tamlamasında;

- Tamlayan ya da tamlanan sözcüklerden birinin eksikliği,
- Tamlayan veya tamlanan eklerinden birinin kullanılmaması dolayısıyla tamlayan eksikliğinin anlam belirsizliği yaratması, ad tamlamasına ilişkin belli başlı yanlışlıklardır. Örnek :

Onun böyle işlerle uğraşmaya ne vakti vardı ne de zamanıdır.

Onun böyle işlerle uğraşmaya ne vakti vardı ne de bunun zamanıdır.

b) Sıfat Tamlaması Yanlışları : Sıfat tamlamasına ilişkin yanlışlıklar şu şekilde oluşabilir;

- "Bir" den büyük sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlamalarında adın çoğul eki alması yanlışlık yaratır. Bu tür sıfat tamlamalarında adın tekil kullanılması gerekir. Örnek:

Toplantıda üç ya da daha çok konuşmacılar söz alacakmış.

Toplantıda üç ya da daha çok konuşmacı söz alacakmış.

Dışarıda iki insanlar seni soruyordu.

Dışarıda iki insan seni soruyordu.

§ "Birçok, biraz, herhangi, birkaç, hiçbir, her" gibi belgisiz sıfatların tamlayan olduğu sıfat tamlamalarında, adın tekil kullanılması gerekir. Örnek :

İhaleye birçok yerli ve yabancı firmalar katıldı.

İhaleye birçok yerli ve yabancı firma katıldı.

Hiçbir anne ve babaların buna itiraz edeceğini sanmam.

Hiçbir anne ve babanın buna itiraz edeceğini sanmam.

§ "Her" belgisiz sıfatının tamlayan olduğu sıfat tamlamalarında, yüklemin olumsuz olması anlatım bozukluğu yaratır. Örnek :

Bu mevsimde her çeşit kuş avlanmayacaktır.

Bu mevsimde hiçbir çeşit kuş avlanmayacaktır.

Bu tarihlerde her grup sınavlarını aksatmayacak.

Bu tarihlerde hiçbir grup sınavlarını aksatmayacak.

5-Noktalama Yanlışları :

Noktalama işaretlerinin eksik ya da yanlış yerde kullanılması; cümleleri bir anlam belirsizliğine sürükleyebileceği gibi cümleden birden fazla anlam çıkmasına da yol açabilir. Bu nedenle noktalama işaretlerinin anlama etkileri ve kullanıldığı yerler iyi bilinmelidir. Yanlış kullanımlar ortaya çıkarsa amaçlanan anlama ulaşmak mümkün olmaz. Bu durumlar da cümlede bir anlatım bozukluğu yaratır Örnek :

Yabancı dükkandı eşyaları beğenmedi.

Yabancı, dükkandı eşyaları beğenmedi.

Bebekler için, ağlamak, açlık ve korku gibi durumların en doğal ve tek anlatım biçimidir.

Bebekler için ağlamak, açlık ve korku gibi durumların en doğal ve tek anlatım biçimidir.

Kadın şoförü şöyle bir süzdü.

Kadın, şoförü şöyle bir süzdü.

6-Yapıları Yanlış Olan Sözcükler :

Kimi zaman yapım eklerinin sözcüklere, kurallara uygun olarak seçilmemesinden dolayı, kimi zaman da eklerin yanlış seçilmesi nedeniyle sözcüklerin yapıları bozuk olur. Yanlış yapılandırılmış sözcükler, dil bilgisi kurallarına uymaz ve anlatım bozukluğu yaratır. Örnek :

Çocuğu iyi bir doktora bakıtmak gerekiyor.

Çocuğu iyi bir doktora baktırmak gerekiyor.

Alıkoyulan paketleri yarın postaya verelim.

Alıkonulan paketleri yarın postaya verelim.

Bu eşyaları pahalılatmak müşteri kaybına yol açar.

Bu eşyaları pahalılaştırmak müşteri kaybına yol açar.

7-Yanlış Ek Kullanımı :

Bir sözcüğe, gelmesi gereken ekin dışında yanlış bir ekin getirilmesi de kimi zaman anlatım bozukluğuna yol açar. Örnek :

Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış olduğundan kaynaklanıyor.

Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış olmasından kaynaklanıyor.

Okuduklarını ezberlemek değil, tartışarak özümlemesine sağlamak gerekir.

Okuduklarını ezberlemek değil, tartışarak özümlemesini sağlamak gerekir.

Her ne kadar şehir dışına taşınmışsak bile beklenen rahatlığa kavu**ş**ulmam**ıştı**r.

Her ne kadar şehir dışına taşınmışsak bile beklenen rahatlığa kavuşamadık.